

Bring in the family

Huiselijk geweld, vrouwenopvang en (aankomende) professionals nader beschouwd

Stood up

*I stood up for the first time when I was just eleven months old.
And ever since that time my mama said that I do not do what I was told (...)
I stood as much as I could stand
I guess that is the reason why I'm still standing here today*

John Hiatt, Bring the family

Inhoudsopgave

Voorwoord	6
Geachte aanwezigen	8
I Huiselijk geweld uit de marge	10
De aanpak van huiselijk geweld	10
Omstanders zijn meer betrokken	10
Globalisering van huiselijk geweld	11
Hulp onder vuur	12
Enkele cijfers	12
Huiselijk geweld en vrouwenopvang	14
Uitgangspunten en werkprincipes	14
II Bring in the family	16
Buffers versterken in het ouderschap van mishandelde vrouwen	16
1. Gemeenschap	16
2. Taakverdeling en toegang	17
3. Metapositie	18
4. 'Goede ouder'-ervaringen	18
Solidariteit met moeders - met inachtneming van grenzen	19
Het ouderschap van gewelddadige mannen	20
Dader én vader	20
Reserves	21
Bewustwording, macht, verantwoordelijkheid en vaderschap	22
Kinderen in de opvang	22
III Driehoek van beleid, onderzoek en praktijk	25
Beleid, onderzoek en praktijk	25
Wetenschappelijk bewijs, professionele waarden en cliëntgerichtheid	26
Relativering van evidence base	27
De verstoring van balans	29
Spelregels	29

IV Wat doet een goede professional	31
Temmen en eisen	31
Beroepscompetenties	31
Doen en beschouwen	32
Veiligheid als werkwoord	32
Stevig ouderschap	33
Goede collega	33
V Aspiraties	35
1. Bufferwerk	35
2. Verbinden	35
3. Internationaal	35
4. Inschrijven in het hbo-curriculum	36
Tot slot	36
VI Literatuur	38
VII Omschrijft projecten kenniskring	41
Vrouwen met een licht verstandelijke beperking in de vrouwenopvang	42
Begeleide terugkeer	45
Mannen en / in de opvang	47
Literatuurlijst	49
Project Eeagerelateerd geweld	50
Literatuurlijst	52
Voetnoten	53

Voorwoord

Netty Visser

Directeur Valkenhorst

Valkenhorst is een ambitieuze organisatie.

Onze missie is het realiseren van de best mogelijke opvang en begeleiding van vrouwen, hun kinderen en hun netwerk.

In de vorige eeuw is aan deze missie op veel verschillende manieren inhoud gegeven. Valkenhorst maakte een start als een opvanghuis voor ongehuwde moeders, breidde uit met een kraamkliniek en vervolgens met een peuterspeelzaal. Ook is nog enige tijd sprake geweest van een kraamhotel en mensa.

Vanaf 1970 tot en met 1980 heeft de vrouwenbeweging steeds meer aandacht gevraagd voor huiselijk geweld en de effecten hiervan op vrouwen. Valkenhorst herkende dit in de doelgroep die opgevangen werd. Er is een lange weg afgelegd om huiselijk geweld op de politieke agenda te krijgen. In 2002 verschijnt uiteindelijk de VWS-nota 'privégeweld, publieke zaak'.

In die tussenliggende jaren heeft Valkenhorst de keuze gemaakt om terug te keren tot haar kerntaak; hulpverlening aan vrouwen en kinderen. Inhoudelijk heeft deze hulpverlening sinds die tijd een grote ontwikkeling doorgemaakt. Aan het eind van de vorige eeuw staat Valkenhorst in de sector dan ook bekend als een organisatie met veel expertise in die situaties van huiselijk geweld, waar de moeder-kindrelatie ernstig verstoord is. Al vroeg is bij Valkenhorst duidelijk dat niet alleen de moeder, maar ook de kinderen slachtoffer zijn. Zowel de moeder als het kind krijgen daarom afzonderlijk hulp. Extra begeleiding wordt ingezet om de opvoedkundige vaardigheden van de moeder te versterken, waardoor de relatie tussen moeder en kind in veel gevallen verbetert. Daar waar dit niet zo is, kiest Valkenhorst duidelijk voor het welzijn van het kind en onderneemt relevante actie.

Sinds 2000 is Valkenhorst zich steeds meer extern gaan profileren. Als kernpartner in de ketenaanpak van huiselijk geweld en als zorgaanbieder op de markt. Valkenhorst verliest hierbij de inhoudelijke zorg niet uit het oog en is continu aan het verdiepen.

Inmiddels is Valkenhorst anno 2008 een netwerkorganisatie voor de opvang en (ambulante) begeleiding van vrouwen, hun kinderen en hun netwerk met een AWBZ- en Jeugdzorgerkenning. Hierin past verdere professionalisering, transparantie, een lerende opstelling, samenwerking in de keten en aanpalende sectoren en innovatieve initiatieven om onze ambities verder te verwezenlijken.

Het Valkenhorstlectoraat "vrouwenopvang en de aanpak van huiselijk geweld" is zo 'n initiatief. Valkenhorst wil haar kennis delen, leren van anderen en kennis vermeerderen. Door onderzoek en de ketenpartners hierbij te betrekken en een brug te slaan tussen de beroepsopleiding en het werkveld. Met het oprichten van het Valkenhorstlectoraat aan Avans Hogeschool en de benoeming van dr. Sietske Dijkstra als lector zet Valkenhorst een volgende stap, zowel intern als extern. De in het verleden veelal interne ontwikkelingen bij Valkenhorst gaan door, maar in een groter verband, binnen bredere kaders en met meerdere partners.

De ambitie om de best mogelijke hulpverlening te geven aan vrouwen, hun kinderen en hun netwerk is bijgesteld: Valkenhorst streeft ernaar te excelleren op dit gebied. Het Valkenhorstlectoraat aan Avans Hogeschool levert een grote bijdrage hieraan.

Geachte aanwezigen,

Vandaag ben ik krap zeventien enerverende maanden lector vrouwenopvang en huiselijk geweld: in deze periode heb ik contact gelegd met voor mij bekende én nieuwe professionals bij Valkenhorst, Avans Hogeschool, met lectoren en beroepsbeoefenaren van andere regionale en landelijke instellingen. Het lectoraat heeft behalve een groeiend netwerk, een gezicht, een plaats op de website (zie www.avans.nl) en een werkplan gekregen. In het gemengde gezelschap van het lectoraat participeren in gevarieerde samenstelling verschillende leden van een zogenaamde kenniskring als projectleden, zij zijn daarnaast werkzaam als hulpverleners in de vrouwenopvang of als docent op de hogeschool (Kant en Sprenger, 2004) en een aantal gaat volgend schooljaar verder met hun project. Bovendien zijn de afgelopen maanden drie groepen Social Work-studenten (Maatschappelijk Werk en Dienstverlening, Sociaal-Pedagogische Hulpverlening en Maatschappelijke en Culturele Vorming) intensief bij het lectoraat betrokken geweest met hun afstudeerproject. Tevens participeren we als lectoraat in externe projecten: samen met Movisie en een expertgroep uit de sector van de vrouwenopvang buigen we ons over het landelijke tweejarige project 'methodiek-ontwikkeling en professionalisering bij eengerelateerd geweld', dat door de Federatie Opvang wordt geleid. U heeft tijdens de workshops vanmiddag wellicht met dit werk van de studenten, de kenniskringleden uit onderwijs en werkveld en onze samenwerkingpartners kennisgemaakt. Wij danken hen allen heel hartelijk voor hun inzet en deskundigheid.

Het is het opvang- en begeleidingscentrum Valkenhorst dat het initiatief nam tot dit unieke lectoraat, waardoor werkveld, onderwijs en onderzoek een driemanschap vormen. Naast de Stichting steunfonds Fiom droegen organisaties zoals zorgverzekeraar OZ en management- en adviesbureau BMC hun steentje bij, aangevuld door Avans Hogeschool. Het (voorlopig) driejarige lectoraat is ondergebracht bij Avans Hogeschool. De initiatiefnemers en financiers zijn we erkentelijk voor hun steun. Het is een plezier om met u als aanwezigen vandaag de activiteiten in het lectoraat te delen. De lectorale rede '*bring in the family*' is de sluitsteen van dit middagsymposium.

Wat kunt u verwachten?

Deze rede bestaat uit vier delen van verschillende lengte. Allereerst schets ik de achtergrond van de problematiek en van de betrokken professionele partners en ga ik nader in op huiselijk geweld, de sector van de vrouwenopvang en de positie van hulpverlening. Ook sta ik kort stil bij de uitgangspunten van het meerjarenwerkprogramma van het lectoraat.

Vervolgens licht ik in het tweede deel met '*bring in the family*' de positie van vrouwen, mannen en kinderen toe.

Bij het derde onderdeel kom ik terug op het woord ‘verbinden’, dat ik vorig jaar april in mijn eerste officiële speech als lector als kernwoord in de aanpak van huiselijk geweld heb benoemd. Dit begrip spits ik nader toe op de kernfuncties van beleid, onderzoek en praktijk, zij maken deel uit van een driehoek, die ik vervolgens als analysekader gebruik. Ik zal aan de hand van een paar voorbeelden op landelijk, regionaal en instellingsniveau laten zien dat verbinden van groot belang is voor evenwicht in de driehoek en daarmee voor de beoogde verandering. Dit precaire evenwicht is gemakkelijk te verstoren. Disbalans in de driehoek vermindert de kans op succesvolle verandering of verbetering aanzienlijk. Daarom formuleer ik enkele spelregels bij het nastreven van deze evenredige driehoek.

In het vierde deel keer ik inhoudelijk terug bij de sector van de vrouwenopvang, maar nu met de professionals op de voorgrond. Vanmiddag sprak professor doctor Judith Wolf al over het gezaghebbende onderzoek *Maat en baat van de vrouwenopvang* (2006) en de follow-up van cliënten een jaar later (2007). Zij en haar mede-onderzoekers toonden in dit onderzoek aan dat de vrouwenopvang meervoudig kwetsbare vrouwen opvangt en begeleidt en bij deze complexe en omvangrijke taak ondersteuning nodig heeft van ketenpartners. Tegelijkertijd dienen ook de professionals zelf bij de tijd te blijven in de aanpak van deze diverse subgroepen vrouwen, kinderen en hun familiale en professionele netwerk. Met andere woorden: zowel de wegen naar de opvang, als de doelen van de hulp en de doelgroepen die om hulp vragen, zijn beweeglijk.

De kwestie wat een goede professional doet in de praktijk werk ik daarmee verder uit. Een professional maakt gebruik van methodiek en instrumentarium én is tegelijkertijd zelf instrument: naast kennis en vaardigheden in de professionele praktijk is vooral de houding cruciaal. De houding bepaalt, weliswaar in interactie met vaardigheden en kennis, de (ontwikkelings)ruimte en/of de inperking. Het is niet louter een kwestie van wetenschappelijk bewijs naar de praktijk te brengen – ofwel *evidence based* werken – het is evenzeer zaak om de in de praktijk gebrachte ervaring en kennis van geofende werkers zelf – de *practice based evidence* – in het licht te plaatsen (zie ook Van der Laan, 2003).

Aan het slot van de rede benoem ik nog een paar aspiraties van het lectoraat en wil ik enkele mensen persoonlijk bedanken.

I Huiselijk geweld uit de marge

Het gezin is in opspraak. Mannen die hun vrouw jarenlang mishandelen in het bijzijn van de kinderen. Een moeder en/of vader die haar/zijn kinderen slaat, pubers die hun ouders terroriseren, of misschien een vriend van moeder die de dochter misbruikt. U en iedereen leest over al deze gevallen in de krant. Ik loods u nu beknopt door enkele thema's bij de aanpak van huiselijk geweld, sta stil bij de terminologie en bij meestal recent onderzoek.

De aanpak van huiselijk geweld

Achter de wat misleidende term huiselijk geweld gaat een wereld schuil die tegenwoordig zelfs bij buitenstaanders een belletje doet rinkelen. Het gaat bij dit begrip 'huiselijk geweld', waarnaar de zojuist genoemde voorbeelden verwijzen, om partnergeweld, kindermishandeling, oudermishandeling en mishandeling door huisgenoten.

Daarnaast is de aanpak van het geweld regelmatig in het nieuws. Een willekeurige greep uit het interventierepertoire: een ontwikkeld groepsaanbod voor kinderen van diverse leeftijden die getuige zijn van geweld, een wettelijk verankerd huisverbod voor plegers van geweld, een methodiek om paren te begeleiden die voort willen met de relatie, maar het geweld wensen te stoppen, beter bekend als *begeleide terugkeer*. Deze diversiteit vraagt steeds weer een aanpak op maat, die aansluit bij de hulpvragen of zorgbehoeften van specifieke cliëntgroepen. Afgestemde en soms langdurige hulp in een keten van instellingen is bijvoorbeeld aan de orde bij begeleiding van vrouwen met een verstandelijke beperking na hun verblijf in de opvang. Meestal zijn deze vrouwen met hun kinderen in de opvang terechtgekomen door verwijzing van ketenpartners zoals zorgaanbieders, BJZ en soms ook AMK.

Omstanders zijn meer betrokken

Maatschappelijk gezien is de positie van de omstanders fundamenteel veranderd: zij of beter wij kunnen onze ogen moeilijker sluiten¹. Huiselijk geweld is de laatste twintig jaar veranderd van probleem in de marge in een beleidskwestie, waar politici hun lot aan verbinden en waar professionals en hun instellingen zich regelmatig over dienen te verantwoorden. Het besef in de samenleving anno 2008 is dat privacy soms moet wijken: het is dan gerechtvaardigd om achter de voordeur te kijken en zo nodig tot ongewenste bemoeizorg over te gaan, motiverende technieken in te zetten of zelfs over te gaan tot uithuisplaatsing. Problemen aanpakken en liefst zo vroeg mogelijk, zo luidt de beleidstaal. De wetenschap is in deze context nodig om professionals te ondersteunen bij inschattingen van gevaar en bescherming, bij het maken van afwegingen voor passende hulp en bij het concretiseren en evalueren van doelen.

De vraag naar de effecten van interventies is steeds dominantier waar het gaat om de aanpak van geweld in gezinnen en relaties en wekt veel beroering, ook in de praktijk. Hoe verdisconteer je het 'effect' van bejegening van de cliënt? Het lijkt misschien eenvoudig te meten, maar in werkelijkheid is dat een lange weg met tal van tussenschakels². Het is in de praktijk nog nauwelijks gebruikelijk om bij hulpaanbod standaard een voor- en nameting te doen, structureel werk te maken van mondelinge en schriftelijke evaluatie en/of aan follow-up te doen.

Globalisering van geweld

De aanpak van geweld is anno 2008 regelmatig onderwerp van gesprek, en tal van instellingen en sectoren hebben hierbij hun eigen inbreng. Het aanbod is daarmee breed vertakt. De toegenomen aandacht voor huiselijk geweld heeft ook schaduwkanten. Het spreekwoordelijke wiel wordt regelmatig opnieuw uitgevonden en steeds nieuwe groepen professionals en groepen van betrokkenen dienen zich aan. Dit maakt de ontwikkelingen er niet eenvoudiger op. De hulp moet opboksen tegen een schier eindeloze stroom van informeren, overleggen, vastleggen, administreren, samenwerken in de keten en dat bij een aanzienlijke groep. Er wordt gezocht onder de administratieve last die dit met zich meebrengt en die op gespannen voet staat met het daadwerkelijke contact met cliënten. Het is belangrijk om het papier aan banden te leggen en de 'confrontatie met de doelgroepen in de praktijk te blijven zoeken', zo luidt mijn eerste stelregel. De tweede luidt: 'hoe concreter een project, een maatregel, een voornemen, hoe beter'.

'De keten is te lang en te langzaam', zei Adri van Montfoort, tegenwoordig collegelector jeugdzorg en jeugdbeleid in Leiden, een paar jaar geleden. 'De kortste keten ben je zelf', een uitspraak van de wetenschapper en vertrouwensarts Peter Adriaenssens, waarschuwt tegen dit fenomeen van overleggen, administreren en doorschuiven. Er dienen ook besluiten genomen te worden, oordelen geveld, ingrepen gepleegd, interventies uitgevoerd, cliënten op langere termijn gevolgd: we dragen daarvoor allen verantwoordelijkheid.

Hulp onder vuur

Bij nadere beschouwing blijkt dat de publieke belangstelling voor hulp bij geweld zich vooral op drie aspecten richt: op noviteiten, op successen en op falen bij de aanpak. Er is publiciteit wanneer er een nieuwe methode wordt ontwikkeld, wanneer effecten positief zijn, en wanneer het geweld van intimi een dodelijke afloop kent. Savanna, sinds haar dood misschien wel de bekendste peuter van Nederland, is een symbool geworden. Een andere tendens bij geweld met een fataal verloop was de afgelopen

jaren dat professionals in toenemende mate onder vuur kwamen te liggen. Dat is hun niet in de koude kleren gaan zitten. De daarnet genoemde Peter Adriaenssens, directeur van het VertrouwensCentrum (vergelijkbaar met het AMK) en hoogleraar kinderspsychiatrie in Leuven, heeft dat in oktober 2007 tijdens een scholing – de *Lekkerkerker Lecture* in Nederland – prachtig samengevat als ‘angst in de jeugdzorg’, met een tekort aan tijd, personeel, kennis, bijscholing en supervisie en een teveel aan angst: voor boze ouders, zorgverzekeraars, publiciteit, voor ontslag bij bestuur, directie, leidinggevenden en hulpverleners. Zijn ook door hem zelf toegepaste aanbeveling is om vooral het professionele handwerk te blijven verrichten, om bij de uitvoering pijn en moeite te blijven ervaren en niet in de valkuil te stappen van een geriefelijke positie als controlerende beleidsmaker of alwetende leidinggevende. Angst is er ook in de vrouwenopvang: angst om de vrouw kwijt te raken door confrontatie, angst voor de veiligheid van kinderen, angst om in de keten onvoldoende bondgenootschap te vinden, en ook de angst dat risicotaxatie het vertrouwen vermindert en de hulp kortwiekt.

Een teveel aan angst en een tekort aan tijd zijn typerend voor deze tijd, waarin steeds meer terechte, maar soms ook onterechte eisen worden gesteld aan het handelen van professionals. Deze eisen bevatten een illusie van beheersbaarheid en leggen de verantwoordelijkheid voor geweld min of meer bij de professionals die hun best doen in ieder geval het dossier kloppend te maken.

Enkele cijfers

Langzamerhand beschikken we over meer cijfers inzake huiselijk geweld, al blijven er ook nog steeds veel vragen over. Ik licht er hier drie cijferbronnen uit. Allereerst is de prevalentie van kindermishandeling over het jaar 2005 in recent onderzoek onder professionals (Van IJendoorn en anderen, 2007), geschat op respectievelijk 107.200 en onderzoek onder scholieren op 140.000 kinderen (Lamers-Winkelmann en anderen, 2007).

Een oudere, maar in mijn ogen nog steeds gezaghebbende, bron is het representatieve onderzoek naar geweld in heteroseksuele partnerrelaties, waarin Römken (1992) tot de bevinding komt dat 1 op de 9 vrouwen incidenteel en 1 op de 10 ernstig en herhaaldelijk mishandeld wordt.

Na de monitor maatschappelijke opvang hebben we een landelijk overzicht van registratiedata uit de opvang moeten ontberen. Relevant zijn de recent door de Federatie Opvang verzamelde registratiegegevens in de opvang die door het Trimbos-Instituut zijn bewerkt. In februari 2008 publiceerde VWS deze aan registratie ontleende cijfers over de capaciteit en cliëntgegevens van de vrouwenopvang en de maatschappe-

lijke opvang over het jaar 2006 (zie Ministerie van VWS, DMO/SSO-2830213). Daaruit blijkt dat er in 2006 9.984 cliënten elektronisch zijn geregistreerd als ambulante of residentieel gebruiker van de vrouwenopvang.³ Op basis van extrapolatie schat men dat in totaal 13.137 cliënten in 2006 gebruik maakten van de vrouwenopvang. Meer dan een derde, 36% (3.462), van de cliënten is onder de zestien jaar. En nog eens 34% is in de leeftijdsgroep tussen 16 en 30 jaar. Dat betekent dat 70% van de populatie van de cliënten in de vrouwenopvang 30 jaar of jonger is.

Het is naar mijn idee relevant om deze cijfers niet alleen voor beleidsdoeleinden maar ook meer voor de praktijk te gebruiken. Zo is het van belang om de leeftijdsgroepen nog nader uit te splitsen, waardoor er verfijnder leeftijdscategorieën ontstaan. Is het bijvoorbeeld inderdaad zo dat de groep van 0-6 jarigen in de vrouwenopvang de meerderheid van het aantal minderjarigen vormt? En wat is verhoudingsgewijs het aantal pubers en welk deel bestaat daarbij uit tienermoeders? (4% van de groep onder de zestien meldt zich zelfstandig aan).

Van belang is ook dat daarbij heldere definities worden gebruikt. Wanneer is iemand bijvoorbeeld een 'tiernmoeder'? Het is van belang om deze registratiegegevens te linken aan verschillende cliëntprofielen in de opvang, onderscheidende kenmerken van subgroepen (zie ook Sijbrandi, Jonker en Wolf, 2008). Dit ook om in de toekomst specifieke en voor de praktijk relevante vragen te kunnen stellen, zoals het jaarlijkse aantal uithuisplaatsingen van kinderen in de opvang en de omvang van de categorie vrouwen met een licht verstandelijke beperking, een subgroep die momenteel in de opvang steeds meer op de voorgrond treedt.

De registratiegegevens geven ook inzicht in de verblijfsduur van de groep cliënten. Deze loopt uiteen van minder dan een week (12%) tot een verblijf van meer dan twee jaar (2%). In totaal is 35% van de cliënten binnen een maand weer vertrokken bij de vrouwenopvang, blijft 16% één tot drie maanden, en is bijna een kwart (23%) zes maanden tot een jaar bij de vrouwenopvang. Er is nog een groep van 15% die één tot twee jaar blijft. Samenvattend zijn er in de periode van het verblijf twee grote categorieën te onderscheiden: de ene helft vertrekt binnen de betrekkelijk korte tijd van een week tot drie maanden weer en de andere helft blijft ten minste zes maanden en dikwijls een jaar of langer in de vrouwenopvang. Daarmee illustreren deze gegevens de al langer bekende problemen met de doorstroom in de opvang, die ook de opname van nieuwe vrouwen kunnen belemmeren. Voor een deel van de cliënten zijn dus meer voorzieningen over een langer tijdsbestek nodig.

Huiselijk geweld en vrouwenopvang

Uit deze introductie blijkt al dat huiselijk geweld een breed vertakt aandachtsveld is met vele specialismen, sectoren en meervoudige problematiek. Huiselijk geweld gaat vaak met andere problemen gepaard: steeds wisselende combinaties van verschillende soorten, vaak chronische problemen. Verslaving en geweld, schuldsanering, traumatisering door oorlog en huiselijk geweld, het gezamenlijk voorkomen van partnergeweld en kindermishandeling (Dijkstra, 2007c) mishandeling, uithuwelijking en eergeerelateerd geweld en getraumatiseerde kinderen in de opvang met gedragsproblemen en/of een ontwikkelingsachterstand zijn voorbeelden van combinatieproblematiek. En soms als de gezinssituatie, de partnerrelatie en/of de ouder-kindrelatie daardoor ernstig verstoord is of dreigt te raken, en de veiligheid in het geding is, komt de opvang daaraan te pas.

Valkenhorst biedt residentiële opvang, intensieve begeleiding en ambulante zorg, aan vrouwen en kinderen die te maken hebben (gehad) met huiselijk geweld of andere multiproblematiek. Er zijn 94 residentiële plaatsen, vijf semi-residentiële plaatsen, en er is een team van ambulante medewerkers, dat cliënten thuis begeleidt. Speciale aandacht is er voor systeemgericht werken en voor het kind als individu. Valkenhorst heeft een erkenning als AWBZ-instelling en Jeugdzorginstelling en telt 110 medewerkers.

Uitgangspunten en werkprincipes

Wat betekent deze inleiding over huiselijk geweld en vrouwenopvang nu voor het domein van het lectoraat? Bij onderwijs en onderzoek nemen we de volgende vier uitgangspunten en werkprincipes in acht:

1. de *meervoudigheid* van de problemen. Zoals gezegd is huiselijk geweld meestal één van de vele problemen. Daarnaast is er regelmatig sprake van problemen met inkomen en huisvesting, psychiatrische problematiek, verslaving, relationele problemen, een verstandelijke beperking, post-traumatische stress-klachten, opvoedingsproblemen. Bij de kinderen worden gedrags-, leer- en emotionele problemen waargenomen; het geweld grijpt in op hun ontwikkeling. (Dijkstra, 2001, Dijkstra, 2006).
2. de meervoudige problemen vragen om een *geïntegreerde aanpak*, die fragmentering van hulp tegengaat, bureaucratie aan banden legt en het netwerk van betrokkenen en de professionele instellingen bij de hulp betreft.
3. een goede professional is in staat om met ruggensteun van de instelling(en) en het (strategische) gevoerde beleid deze geïntegreerde aanpak in praktijk te brengen en met ondersteuning en zelfsturing in de *praktijk gewortelde evidentie* te (helpen) ontwikkelen, te expliciteren en over te dragen.

---

4. hulp dient altijd *op maat* geboden te worden, met oog voor diversiteit. Daarnaast is het van belang om door een *systeemgerichte lens* naar alle leden van het gezin en/of de familie en de problematiek te kijken, aan deze manier van kijken vast te houden bij de begeleiding, en ondertussen de verschillende personen als individu niet uit het oog te verliezen.

II Bring in the family

In de uitnodiging vroegen we u om een foto uit uw familiealbum. Wellicht gaf u dat ongemak, want wij etaleren ons privégeluk en onze sores niet zo gemakkelijk in het kader van ons werk. Ook ik heb vrij lang over mijn keuze moeten nadenken. Maar hoe je het ook wendt of keert, we komen allemaal uit een gezin, we horen allemaal bij families, en in die zin brengen we onze familie en de geschiedenis die zij met zich meedraagt, altijd in.

In de opvang komt de nadruk steeds meer te liggen op een systeemgerichte benadering waarbij er, behalve aan individuele vrouwen en kinderen, ook aandacht wordt besteed aan gezins- en familieleden. Het kan hier gaan om ouders, kinderen, partners, om gezinsleden dus, maar ook om familieleden in bredere zin, vandaar mijn keuze voor de Engelse term.⁴ Ik werk hier 'bring in the family' uit voor moeders, vaders en kinderen en richt me op ouderschap en opvoeding bij en na mishandeling.

Buffers versterken in het ouderschap van mishandelde vrouwen

Van der Pas (2005) werkt in *Eert uw vaders en uw moeders* de cruciale rol uit van beschermende processen bij het opvoeden die ze samenvat in vier buffers: een solidaire gemeenschap, een goede taakverdeling en toegankelijke hulp, de ouderlijke metapositie (kunnen reflecteren op het opvoedgedbeuren) en 'goede ouder'-ervaringen. Buffers zijn cruciaal omdat ze het risico van ontsporing op de ouderlijke werkvloer verminderen en omdat, omgekeerd, elke ouder met elk kind vastloopt wanneer ze niet goed werken.⁵ De buffers werken als scharnieren tussen de omstandigheden (de context en de wijdere kring van betrokkenen) en de dagelijkse werkvloer zelf, waar opvoedvaardigheden en timen en doseren een rol spelen. Activering van de buffers is dan in de hulpverlening cruciaal, specifiek en noodzakelijk om de kwaliteit van ouderschap te vergroten. Versterking van buffers gaat in deze visie vooraf aan verbetering van opvoedvaardigheden, aangezien de buffers ingrijpen op de context. In de woorden van Van der Pas: "Denken in termen van bufferprocessen maakt het indiceren van specifieke hulpvormen mogelijk" (2005, 98). Eerder heb ik (Dijkstra, 2007b) betoogd dat ál deze buffers voor veel mishandelde vrouwen niet goed werken. Ik loop ze hier kort na.

1. Gemeenschap

Was het in een waarlijk solidaire gemeenschap tot opname in de opvang gekomen? En wat is in de opvang zelf het niveau van de voorzieningen? Welke concrete en morele steun verlenen medewerkers, hoe solidair zijn zij? Kunnen vrouwen aanspraak maken op individuele hulp, op begeleiding voor hun kinderen, op medische zorg, materiële hulp, een passende school, kinderopvang, schoonmaakhulp en oppas?

Het blijkt telkens weer dat vrouwen in de opvang meer mogelijkheden wensen voor formele oppas door een betaalde kracht. Nu wordt dit vaak met geschipper tussen vrouwen onderling geregeld, maar dat verhoogt de druk eerder dan dat hij die vermindert. Zeker wanneer de wachttijden bij het aanvragen van voorzieningen oplopen, geeft dit vrouwen veel stress. Ook storen zij zich soms aan de vele regels voor schoonmaak en maken zij vooral bezwaar tegen het weekendcorvee, dat het onmogelijk maakt om deze vrije tijd met hun kinderen zelf in te delen. Het werpt ook de vraag op hoe solidair de opvang is en kan zijn met vrouwen en welke hulp hun wordt gegund. De kwestie welke ruimte er is, hangt mede af van de invulling van verantwoordelijkheid ten aanzien van de opgenomen vrouwen. Uit een recent gehouden groeps gesprek bleek dat vrouwen in de opvang vaak wel maatjes hebben, maar dat zij zeker niet solidair zijn met de groep vrouwen in de opvang. Soms willen ze pertinent niet dat hun kinderen omgaan met bepaalde andere kinderen met gedragsproblemen en ruw taalgebruik.

2. Taakverdeling en toegang

Het ontbreekt de mishandelde vrouwen hoogstwaarschijnlijk aan een goede taakverdeling en een sociaal netwerk – en inderdaad belanden vooral mishandelde vrouwen zonder een zelfstandig inkomen met geen of een klein netwerk in de opvang en zijn ze alleenstaande ouders. ‘Moeder en vader tegelijk’, aldus een moeder. Onmisbaar voor herstel van ouderschap is dan ook de aandacht in de opvang voor uitbreiding en versteviging van het netwerk van de vrouwen. Dat geldt voor de periode van de opvang en voor de tijd daarna.

Daarbij is er de druk op vrouwen om de noodzakelijke voorzieningen te treffen, waardoor hun programma vaak vol is. Dit sluit aan bij resultaten van het al eerder genoemde onderzoek (Wolf e.a., 2006) naar de kwaliteit van de opvang van 218 mishandelde vrouwen in 18 instellingen: de geïnterviewde cliënten wensen meer praktische hulp met huisvesting, inkomen, het opbouwen van sociale contacten, en hulp bij psychische problemen. Wie helpt hen bij het vinden van een nieuw perspectief? Allochtone vrouwen blijken er nog slechter aan toe vanwege taalproblemen, doordat zij meer dreiging en boosheid in hun omgeving ervaren, en er bij hen vaker sprake is van seksueel geweld naast andere soorten geweld.

De onuitgesproken boodschap van deze vrouwen is: neem ons meer uit handen.
‘Meer taakverdeling graag!’

3. Metapositie

Het is de vraag of een door geweld getraumatiseerde vrouw, misschien zelf ook pleger van geweld, in staat is om een metapositie in te nemen ten opzichte van haar opvoedgedrag. Dat vereist immers afstand nemen en reflecteren. In haar situatie staat overleving centraal – voor zichzelf en voor de kinderen – en de subtiliteiten van goed opvoeden moeten wachten tot later.

Veel moeders in de opvang kampen met een veelvoud aan problemen. Medewerkers constateren bij cliënten regelmatig psychiatrische problemen en/of een verstandelijke beperking. De vrouwen zijn zeker bij dergelijke problemen en bij ernstige PTSS zelf te zeer van hun stuk, én te vermoeid, om kinderen de hele tijd om zich heen te kunnen velen. Als ze hun kinderen een deel van de dag aan de gespecialiseerde kinderopvang kunnen toevertrouwen, krijgen ze wat ruimte, ook om hun eigen programma te volgen. Voor een aantal moeders is er meer nodig. Zij zeggen het uit zichzelf niet direct hardop, uit angst misschien om een 'slechte moeder' te zijn en omdat de zorg gericht is op de eigen verantwoordelijkheid van de vrouw en er niet naar wordt gevraagd. Maar in feite willen sommige vrouwen het opvoeden tijdelijk delegeren – totdat ze zover zijn dat ze hun hoofd er weer bij hebben en 'goede ouder'-ervaringen op kunnen doen. 'Laat een ander even het meta-werk van me overnemen', vragen zij vanuit hun laatste restje metapositie. Zo was een voormalig verslaafde vrouw heel blij dat haar kind, dat zij nu weer bij zich had, uit huis werd geplaatst: het gaf haar veel steun en motivatie om echt af te kicken en orde op zaken te stellen. Bij vrouwen met een verstandelijk beperking blijft juist op dit metaniveau intensieve zorg nodig, ook na de opvang. De vraag is of dergelijke intensieve ondersteuning in de opvang mogelijk is, het vraagt in ieder geval ook een gedifferentieerde, bij de vrouw in kwestie passende invulling van het begrip verantwoordelijkheid, zowel voor de vrouw in kwestie als voor de professionals. En dat is weer afhankelijk van de aard van de bufferzorgen die er zijn. Gaat het om steun, om taakverdeling of is juist de metapositie zwak?

4. 'Goede ouder'-ervaringen

Veel mishandelde vrouwen ontberen de sterkste groeistof voor ouderschap, 'goede ouder'-ervaringen, positieve momenten tussen ouder en kind die plezier geven en de band bevestigen. Vermoedelijk is aan de vlucht naar de opvang een overweldigend aantal 'slechte ouder'-ervaringen vooraf gegaan. Denk aan het geschreeuw en het vechten thuis, mogelijke verwondingen, en wat de kinderen hebben gezien, gehoord en gevoeld. Stress grijpt direct in op het aantal 'goede ouder'-ervaringen en daarmee op het zo noodzakelijke zelfvertrouwen van ouders. Een aantal opgenomen vrouwen blijkt de zorg voor hun kinderen van zich af te schuiven en emotioneel minder

beschikbaar te zijn. Het valt hun zwaar om zich naast alle sores in de kinderen te verdiepen, maar hoeveel ruimte is er om dit te erkennen en op te vangen? Het verblijf in de opvang levert bovendien een 'verdikking van problemen' op waarvoor noch moeders, noch kinderen zich kunnen afschermen.⁶ Spanningen met hun kinderen zijn vaak debet aan ruzie met andere vrouwen, aldus Wolf e.a. (2006). De vrouwen hebben hun handen al méér dan vol aan kinderen die, net als zij, de sporen dragen van het geweld: ze slapen en eten slecht, luisteren niet, en nemen ongewenst gedrag en onbekende woorden of scheldwoorden over van andere kinderen en vrouwen (154/155). Deels is dit het ontladen van spanning; deels zijn deze problemen een nevenverschijnsel van het stoppen van geweld: opeens is er weer ruimte voor andere, onopgeloste kwesties. Hoe dan ook maakt het samenleven met andere getraumatiseerde vrouwen en kinderen, dat de vrouwen zich in hun eigen manier van opvoeden ondermijnd voelen. Ze staan er tegelijkertijd als alleenstaand ouder alleen voor. Verbeterpunten die vrouwen en opvangmedewerkers in het onderzoek van Wolf e.a. naar voren brachten zijn: meer begeleiding van de kinderen, meer speelruimte en speelgoed, en kinderopvang – door anderen. Met andere woorden: help mij voorkomen dat de kinderen van de regen in de drup komen. *'Hoe kan ik een goede ouder zijn als mijn omstandigheden zo tegenzitten?'* luidt deze boodschap.

Wolf en anderen beschrijven hoe mishandelde vrouwen en kinderen zich tijdens de opvang als het ware in een hogedrukpan bevinden. Stoom afblazen kan niet. Uit onderzoek blijkt dat de meest belemmerende factor in de hulp aan mishandelde vrouwen is dat moeders zo weinig controle hebben over zoveel en zo ernstige en uiteenlopende stressfactoren. Kwetsbare vrouwen hebben vaak velerlei problemen. Het onderzoek van Wolf e.a. (2006) onderstreept dat vrouwen op veel fronten hulp nodig hebben, en soms meer en andere hulp vragen dan ze krijgen. Dit pleit opnieuw voor aandacht voor versterking van buffers (Van der Pas, 2005) ter ondersteuning van het ouderschap van mishandelde vrouwen: toegankelijke en toeschietelijke hulp, zoals een oppas voor de kinderen en mogelijkheden voor spel en ontspanning in de wijk, een taakverdeling die hen in staat stelt 'goede ouder'-ervaringen op te doen, hulp bij het reflecteren op de opvoedsituatie – en altijd de vraag stellen of de meta-functie moet worden gedelegeerd.

Solidariteit met moeders - met inachtneming van grenzen

Het is van belang om een bondgenootschap aan te gaan met vrouwen die mishandeld zijn door hun partner. Als ze samen kinderen hebben, zijn moeders meestal toch de primaire opvoeders. Activeren van de bufferprocessen versterkt hun ouderpositie

(Van der Pas, 2005) en daarmee hun algehele welbevinden, maar moeders worden nogal eens ontmoedigd of beschuldigd (zie ook Dijkstra, 2007b).

Wanneer we de impact van geweld op ouderschap – meestal moederschap – inschatten, moeten we de pogingen erkennen van vrouwen om met het geweld om te gaan en te doen wat in hun vermogen ligt. Dit bondgenootschap is onvoorwaardelijk, maar niet zonder grenzen. Het bondgenootschap is geen hinderpaal om in te grijpen als dat echt nodig is en meta-communicatie niet mogelijk is. Het houdt rekening met de mogelijkheid dat mishandelde vrouwen hun kinderen mishandelen en/of verwaarlozen, en zal henzelf en de kinderen daartegen beschermen door heldere regels en tijdig ingrijpen.

Het ouderschap van gewelddadige mannen

In onderzoek en hulpverlening gebruikt men vaak de genderneutrale term ouderschap. In de praktijk komt dit vaak neer op contact met, en betrokkenheid van moeders.

Zo blijkt uit de eerste Nederlandse effectmeting van 'Let op de Kleintjes' – een groepsprogramma voor kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld – dat uitsluitend moeders de ouderbijekomsten volgen (Lamers-Winkelman, 2003). Ook internationaal is nog nauwelijks onderzocht of mishandelende mannen een positieve rol kunnen spelen in het contact met hun kinderen. Er zijn voor hen geen interventies ontwikkeld.

Wanneer vader de agressieve (ex-)partner was, is hij meestal buiten beeld en komt zijn ouderrol eenvoudigweg niet ter sprake, noch de vraag of en hoe en wanneer hij een goede vader kan zijn. Hoe solidair zijn we met vaders die hun partner mishandelden en op welke wijze worden zij geïnformeerd? En als we mannen uitsluiten, wat is daarvan het effect? Hoe kunnen mannen ondersteuning krijgen bij hun vragen, hun twijfels en hun woede en hoe kunnen zij vanuit de ouderpositie in het belang van hun kinderen handelen, welke ruimte is er bijvoorbeeld voor begeleide of gesuperviseerde omgang? Het project mannen in/en de opvang in de kenniskring verwijst hiernaar en bij aankomende professionals maatschappelijk werk spitsten we hun afstudeeropdracht over een goede professional toe op deze problematiek van mannen.

Dader én vader

Daderbehandelaar en psychotherapeut Baars (in Dijkstra, 2007a,146) vraagt expliciet aandacht voor het effect van geweld op kinderen, en spreekt de gewelddadige man ook aan als vader: wat betekent het wanneer hij zijn vrouw slaat in bijzijn van de kinderen, privileges claimt, of zich bars en bevelend opstelt? Wil vader het verspeelde vertrouwen terugwinnen bij de kinderen, dan vergt dat een zorgvuldige voorbereiding en het standvastige voornemen om weer een betrouwbare ouder te worden.

De Israëlische onderzoeker Peled (2000) spreekt van het recht van vaders op ouderschap, en op rehabilitatie. Voorwaarde is wel dat vaders gemotiveerd raken om in de relatie met hun kinderen te investeren. Stoppen en beheersen van geweld horen daarbij, wil het veilig zijn voor kinderen en vrouw: dat lijkt me ook voor de vrouwenopvang een goed criterium. Ze dienen niet met het allermoeilijkste te beginnen, daar zijn specialisten voor. Vanuit dat criterium valt de hulp aan de groep vaders die vrouw en kinderen stalkt nadat zij gevlucht zijn, dus af, evenals mannen die vrouw en kinderen (blijven) bedreigen.

Behalve zich beheersen, moet de vader verantwoordelijkheid nemen voor het gepleegde geweld en dit bespreekbaar maken met de kinderen. Ook ontkennende vaders vallen dus af voor een begeleidingstraject in de opvang. Dat wil overigens niet zeggen dat er met deze groepen niet gewerkt kan en moet worden, maar dan liever door specialisten-daderbehandelaars.

Reserves

Zonder in praktijk gebracht inzicht kan contact van vader en kinderen gevaarlijk en beschadigend zijn. Volgens Peled (2000) houden sommige mannen, ook na de scheiding, er een instrumentele benadering van de kinderen op na: zij beschouwen het hebben en controleren van kinderen als hun recht. Ook is gebleken dat mishandelende mannen strengere vaders zijn, meer discipline gebruiken en agressiever optreden dan de mishandelde vrouwen. Verder gebruiken mannen toegang tot hun kinderen soms als een route voor geweld jegens de partner: zij proberen haar schuld toe te schuiven en haar te diskwalificeren als moeder (Radford en Hester, 2006).

Maar waar is in dit geheel de stem van mannen? De literatuur over het ouderschap van gewelddadige mannen is opmerkelijk schaars. Wellicht is of was dit een controversieel onderwerp, of een van de 'no-go areas', terwijl er veel onderzoeks- en praktijkvragen leven. Hoe werken de eerder bij mishandelde moeders al beschreven buffermechanismen (Van der Pas, 2005) bij vaders die geweld gebruikten tegen hun partner? Op welke wijze kunnen zij 'goede ouder'-ervaringen opbouwen met hun kind(eren) in bijvoorbeeld een gesuperviseerde omgangsregeling? En hoe kunnen zij vanuit een metapositie verantwoordelijkheid nemen voor hun ouderschap en eerder gedrag bijstellen?

De vaststelling dat praktijkprojecten met vaders dringend nodig zijn, wordt in de sector van de opvang zeker gedeeld. Uitsluiting van mannen kan leiden tot woede. Ontkenning door de mannen zelf draagt bij aan achterstelling en hoe 'men' kijkt naar het vaderschap en (ex-)partnerschap van deze mannen. De beelden over en weer

suggereren dat professionals mishandelende vaders uitsluiten en achterstellen, en omgekeerd dat vaders op professionals reageren met wantrouwen en woede.⁷

Bewustwording van macht, verantwoordelijkheid en vaderschap

In beeldvorming en hulpverlening staan mannen, en zeker mishandelende mannen, als partner en vader vaak op achterstand. Het blijkt een goede optie te zijn om mishandelende mannen als vader beter te informeren en zo mogelijk te betrekken bij de behandeling, mits onder glasheldere condities. Het is van belang om ervaringen te documenteren van de mannen die hun verspeelde vaderschap (partnerschap) willen herwinnen. Ook kinderen kunnen contact met hun vader wensen onder veilige condities.

Er zijn ook contra-indicaties, weer vanuit het perspectief van veiligheid. Bedreigende ex-partners moeten daarvan worden uitgesloten, evenals mannen die het mishandelen ontkennen of bagatelliseren, en die onvoldoende beheersing op kunnen brengen. Deze mannen horen thuis in een specifieke daderbehandeling waar psychiatrisch geschoolde hulpverleners motiverend kunnen werken aan deze tekortkomingen en aan het nemen van verantwoordelijkheid.

De valkuilen zijn legio. Laten professionals niet naïef zijn, en laten ze gevoeligheid ontwikkelen voor genderkwesties rond macht en (het 'uitbesteden' van) verantwoordelijkheid. Radford en Hester (2006) spreken over het normaliseren van macht en controle als 'gender entrapment': leidend tot marginalisering en gebrek aan zelfbeschikking voor vrouwen.

Kinderen in de opvang

Zo lang de opvang bestaat, zijn er al kinderen in de opvang. Hun positie en noden zijn al veel eerder in de praktijk waargenomen, zoals bijvoorbeeld blijkt uit *Omdat mijn vader zo slaat* van Corinne de Beer, dat in 1981 verscheen en interviews bevat met kinderen in de opvang, hun ervaringen, met geweld en de invloed die dat had, het wonen in de opvang en hun verwachtingen van de toekomst. Helaas bleef structurele aandacht decennia lang uit. En in deze rede zijn zij bij de bespreking van het gezinsstelsel de hekkensluiter. Vanaf volgend schooljaar is die rolverdeling anders, dan stellen we projecten rond 'kinderen in de opvang' centraal voor studenten die interesse tonen in het lectoraat.

Pas in 2001 heeft de overheid voor het eerst kinderen als getuige geagendeerd, na een beleidsstudie die ik voor Justitie mocht verrichten. Ik wist intussen vanwege de studie in mijn proefschrift en op grond van congressen met name in Canada en de VS dat het hier om een grote en beleidsmatig vergeten problematiek ging. De beleids-

verkenning die ik maakte, was bedoeld om eenvoudig een Kamervraag te beantwoorden. Er moest bij het aanvaarden van de opdracht nog stevig onderhandeld worden over het focus, want men wilde eigenlijk dit onderwerp combineren met een studie naar geweld op straat. De rapportage en de expertmeeting die daarop volgde, schiepen draagvlak voor aandacht voor deze verwaarloosde groep, en Justitie ondersteunde daarna tijdelijk interventieprojecten voor deze doelgroep. Toch blijft het oppassen dat we geen papieren kinderen scheppen in plaats van concrete hulp.⁸ Na herhaaldelijk pleidooi is er het recente beleidsvoornemen bij VWS om onderzoek te doen naar de kinderen in de opvang en hun cliëntprofielen. Kinderen in de opvang verkeren, ondanks de toenemende aandacht, nog steeds in de marge. We weten onvoldoende welke sporen het vroegere geweld thuis achterliet op hun cognitieve, sociale en emotionele vermogens en ontwikkeling. Het is moeilijk om een ontwikkelingsachterstand te onderscheiden van een effect van vroege traumatisering. Ook is er onvoldoende zicht op de doorwerking van de vroegere mishandeling en verwaarlozing op de prestaties en het gedrag op school, en soms blijkt er ronduit sprake te zijn geweest van pedagogische verwaarlozing (Dijkstra, 2006). We weten getalsmatig vrijwel niets over hun achtergrondkenmerken, hun behoeften, noden en problemen, al weten we wel dat deze kinderen vrijwel altijd en meestal herhaaldelijk en soms van jongs af aan getuige zijn geweest van geweld. Dit in tegenstelling tot buurland Denemarken, waar Lilholt Behrens de totale groep van 5230 kinderen in de Deense opvang onderzocht over de periode van 1997 tot 1999. De Deense opvang hield in die periode geen aparte gesprekken met kinderen: wel was er kinderwerk met spel en activiteiten. Het merendeel van de opgenomen kinderen (62%) bleek jonger dan zeven jaar. Lilholt Behrens (2002) stelde verder vast dat een kwart van de kinderen daarnaast zelf mishandeld werd, en dat ongeveer een kwart dat al voor de derde keer of vaker naar de opvang kwam, meer problemen had. Opmerkelijk was dat de vaders van deze kinderen vaak werkeloos waren en verslaafd aan alcohol en drugs. Veel kinderen misten hun vader. Ze waren tegelijkertijd vaak bang voor zijn onvoorspelbare en gewelddadige gedrag. Kindvoorzieningen zijn soms in opvanginstellingen in Nederland vrijwel wegbezuinigd. Zo niet bij Valkenhorst: daar is van oudsher gespecialiseerde opvang voor kinderen, een spelkamer en een erkenning voor jeugdzorg. Kinderen zijn dan zelfstandige cliënten. Voor oudere kinderen is er relatief weinig ontwikkeld, het accent ligt op een groepsaanbod voor kinderen tussen de 7-11 jaar die getuige zijn geweest van geweld. Dit aanbod wordt vaak gedaan door opvanginstellingen samen met partners als GGZ en BIZ. Toch blijft er in de opvang een spanning tussen het werk met kinderen,

met de moeders en vaders (ouderbegeleiding) en de partners, en worden er nog onvoldoende verbindingen gelegd tussen de verschillende posities in het systeem. Daarom is het belangrijk om waar dat mogelijk is, verzwakte buffers te versterken. Aangezien het onderwerp zo gemakkelijk tot splijting en afzonderlijke sporen leidt, pleit ik tegelijkertijd voor meer aandacht voor de verschillende posities van vrouwen, mannen en kinderen, en hun onderlinge betrekkingen als getuigen, plegers en slachtoffers.

III Driehoek van beleid, onderzoek en praktijk

In het derde deel van mijn betoog gebruik ik het model van een gelijkzijdige driehoek van beleid, onderzoek en praktijk. Het dient als analysekader bij de aanpak van huiselijk geweld op landelijk, regionaal en instellingsniveau. De bovenste positie van de driehoek heeft de meeste status, macht zo u wilt, de rechteronderzijde is in mijn visie steeds de kwetsbaarste schakel in het geheel. Er lopen zowel lijnen van boven naar beneden als van beneden naar boven, ofwel top down – veelal in deze context de sterkste – en bottom up. Disbalans in de driehoek vermindert de kans op succesvolle verandering of verbetering aanzienlijk. Met drie voorbeelden laat ik zien dat verbinden van groot belang is voor evenwicht in de driehoek en daarmee voor de beoogde verandering, en ook hoe gevoelig dat ligt. Daarom formuleer ik aan het eind van dit deel enkele spelregels bij het nastreven van een evenredige driehoek.

Beleid, onderzoek en praktijk

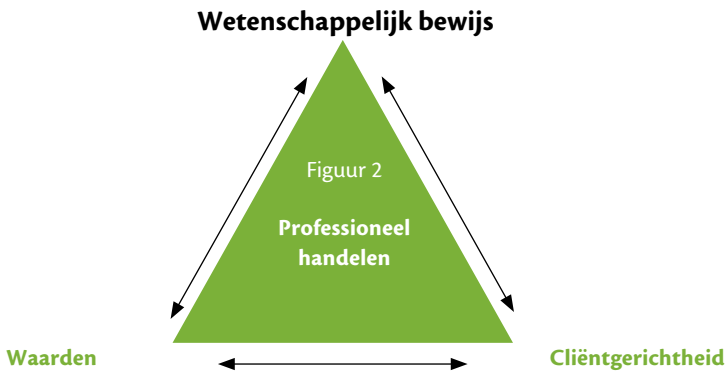

figuur 1

In deze eerste figuur wordt de driehoek beleid-onderzoek-praktijk op landelijk niveau geschetst. De participanten in deze driehoek spreken elk vanuit een eigen hoedanigheid en taal. Vanuit de drie kernfuncties worden verschillende soorten kennis geproduceerd met ontwikkeling en verbetering tot doel. Bij de verbinding tussen onderzoek en beleid is dat beleidsonderzoek. Op basis van wetenschappelijk bewijs richt deze zijde van de driehoek zich op *programmakennis* en *beleidskennis* die

vervolgens ten dienste staat van beleidsonderbouwing. De lijn tussen praktijk en onderzoek levert *professionele kennis* die gebaseerd is op wetenschap en het handelen van professionals, een lijn waar ik me als lector en, naar ik vermoed veel van mijn collega's, nauw mee verbonden voel, vooral als het gaat om kennis die heen en weer beweegt. De derde zijde van de driehoek is die tussen praktijk en beleid. Hier zijn het *werkbezoek*, *werkoverleg* of *beleidsnotitie* belangrijke middelen tot bijstelling en sturing. Soms is dat ook een *beleidsbezoek* om beleidsmakers te informeren over ontwikkelingen in de praktijk.

Wetenschappelijk bewijs, professionele waarden en cliëntgerichtheid

figuur 2

In de tweede figuur staat zicht krijgen op het professioneel handelen centraal. Deze discussie wordt nu vooral gevoerd over *evidence base*, een wetenschappelijk bewijs voor de juiste aanpak bij huiselijk geweld. Van Montfoort (2008) liet in zijn lectorale rede over jeugdzorg zien dat *evidence base* uiteindelijk ook een enkele laag in een historische discussie blijkt te zijn. Daarnaast zijn er waarden in het geding, ook in de manier waarop cliënten bejegend en behandeld worden. Bij waarden gaat het om zaken als respect, transparantie, aansluiten bij behoeften, verantwoordelijkheid, warme overdracht. Bij cliëntgerichtheid gaat het vooral om zaken als aansluiten bij behoeften en vragen van cliënten, navraag naar waardering van cliënten, hulp die op maat gesneden wordt en dat er gelet wordt op cliëntprofielen, sekse en culturele achtergrond.

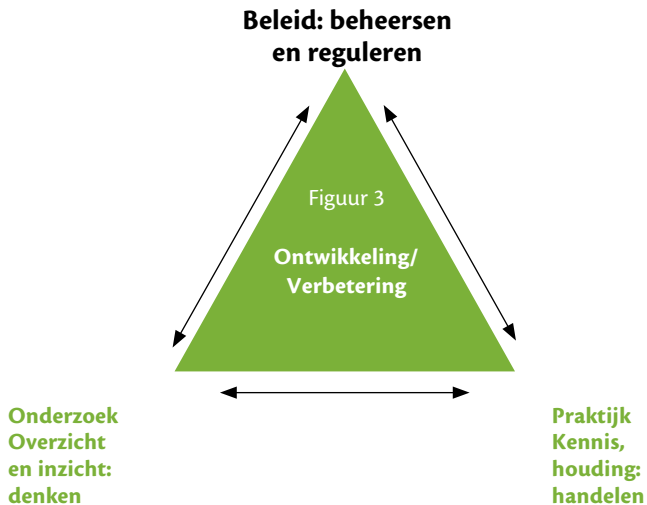
De meerwaarde is dus samenwerking in deze driehoek, want wetenschappelijk bewijs kan zich niet alleen beperken tot wat werkt, maar dient ook in te gaan op hoe het werkt en dan komen we terug bij waarden, bejegening en kennis.

Het afgelopen voorjaar gaven Ferwerda en ik vanuit de praktijk en de theorie een masterclass over huiselijk geweld. Ons dagdeel ging over evidence base en practice based evidence waarbij ik vijf praktijkaanbevelingen gaf:

1. Meer aandacht voor de vragen en behoeften van de klant(en);
2. De intake doortrekken naar het concrete begeleidingsplan en de aanpak;
3. Registraties inrichten ten dienste van de praktijk en het primaire proces;
4. Standaard primaire proces schriftelijk en mondeling evalueren, ook vanuit het perspectief van cliënten;
5. Standaard follow-up bij cliënten (begin effectstudie).

Relativering van evidence base

In de discussie over wetenschappelijk bewijs wordt de methode op de voorgrond geplaatst. Daarmee wordt gemakkelijk over het hoofd gezien dat de grondhouding, de benodigde combinaties van vaardigheden en de toepassing van kennis minstens zo belangrijk, zo mogelijk nog belangrijker zijn. De vraag wat werkt is zeer lastig om te beantwoorden, en leidt tot een doolhof aan verwijzingen en vershraling van evaluatieonderzoek, zo stelt hoogleraar criminologie Nelen (2008) in zijn oratie.⁹ De kwestie hoe het werkt en waarom het werkt laat een haast raadselachtige combinatie van factoren zien, zoals collega lector Ben Rovers in zijn rede over 'belief-effecten' beargumenteerde (Rovers, 2007). Daardoor doen waardeoriëntaties (respect voor de cliënt, onbevooroordeelde houding) en cliëntgerichtheid (luisteren, aanpak op maat, aandacht voor cliëntwaardering) evenzeer mee en dat relateert de wetenschappelijk-bewijsdiscussie en geeft deze bovendien een menselijke maat (zie Van Montfoort, 2008). Van der Pas (2007a, 2007b) komt ook met twee belangrijke tegenwerpingen. Allereerst maakt ze, aan de hand van het slaapadvies betreffende een kind dat bij de ouders in bed wil slapen, duidelijk dat lang niet elk beproefd praktijkadvies wordt omgezet in een wetenschappelijke evidentie. Een tweede punt is dat niet zo zeer methodes of programma's wetenschappelijk bewezen zijn, maar dat het gaat om werkzame bestanddelen in bepaalde programma's. Een derde punt is dat combinatie-problematiek vaak moeilijk past in een evidence based aanpak.

figuur 3

In de derde figuur splits ik de kernfuncties van beleid, onderzoek en praktijk nader uit. Let ook op de taal waarin ze spreken. Beleid stelt zich ten doel om te reguleren en te beheersen. Om aan te kunnen sturen zijn overzicht, onderbouwing en strategie nodig (en ook financiële prikkels worden als zodanig gebruikt). Vanuit onderzoek wil men door analyse inzicht en overzicht. Het weten staat hier centraal. Voor de praktijk gaat het vooral om de toepassing van kennis, om vaardigheden en bovenal om de houding om zo goed mogelijk te handelen. Casuïstiek is in de praktijk een belangrijk middel voor reflectie en lering. Ook hier staat verbetering weer in het centrum van de driehoek, maar de meningen en visies daarop kunnen nogal verschillen. Levert beleidsmatig overzicht per definitie een verbetering op van het professioneel handelen? Levert onderzoek een daadwerkelijke bijdrage aan verbetering van de werkprocessen of de effectiviteit van de hulp? De praktijk is hier de kwetsbaarste en de krachtigste schakel. *Bottom up is een empowerment strategie.* Welke ruimte is er voor praktijkideeën over uitvoering, verbetering en draagvlak? Welke ondersteuning is er bij de implementatie van projecten en hoe helpt men daarbij deze vaak overbelaste werkvloer?

Samenvattend: Beleidsmakers willen reguleren en controle: zij proberen het veld te overzien en zenden prikkels uit voor gewenst gedrag. Onderzoekers willen overzicht. Inzicht, analyse en (prevalentie)cijfers helpen daarbij, maar ook deze geven het handelen in de praktijk geen direct en eenduidig houvast. Bevlogen onderzoekers,

strategisch inzicht en verwachte beleidsresultaten helpen praktijkmensen niet noodzakelijkerwijs verder: voor hen staan het doen en, als het meezit, reflectie op dat doen centraal. Daarvoor hebben zij een zekere autonomie en ruimte nodig. Juist deze twee, autonomie en ruimte, kunnen door efficiency onder druk komen te staan.

De verstoring van balans

Hoe analyseren en interpreteren we het als maatregelen in de praktijk niet brengen wat ze op papier beloofden of in beleid voorspiegelden? De driehoek dreigt dan uit balans te raken.

Beleidsmakers gebruiken dan steeds meer woorden als 'aansturen', 'evidence base', financiële prikkels, en leggen nog meer administratieve lasten op. Ook hebben ze last van verkoking. Nieuwe ideeën of inzichten landen pas als er een beleidskader voor is, zoals gebeurde bij het eerder genoemde voorbeeld van kinderen als getuige van geweld. Of ze maken slechts selectief gebruik van onderzoek. Onderzoekers komen met bevindingen of ontdekkingen waarvan het veld roept dat die hen niet op nieuwe gedachten brengen noch hen verder helpen. Soms zwijgen praktijkwerkers in alle talen, trappen ze op de rem of saboteren ze onderzoek. Ik herinner me nog goed de koudwatervrees van GGZ-preventiewerkers een paar jaar geleden om in een proefproject te werken met gezinnen waar geweld dreigde: het allermoeilijkste bleek om deze werkers en vooral het afdelingshoofd met hun gezicht naar de doelgroep te krijgen, en spijtig genoeg was het project niet gelinkt aan de Raad van Bestuur.

De externe kracht, ik dus, verdween weer en met het aanbod bleef het tobben. Soms ontplooiën praktijkwerkers prachtige initiatieven, zoals Kindspoor in Hollands Midden, maar lopen ze vast in financiering. Een praktijkinitiatief wordt dan weinig serieus genomen.

Bespreking van gevallen aan de hand van deze driehoek levert telkens levendige discussies op: er ontstaat als het ware een nieuwe manier van spreken over deze botsingen en over teleurstelling dat de beloofde verandering is uitgebleven of het project in de ijskast gezet. Daarom is het aardig om nog even stil te staan bij hoe je dit kunt voorkomen of misschien stagnatie vlot trekt. Ik kwam als aanzet tot de volgende spelregels.

Spelregels

- a. De lijnen van onder naar boven en van boven naar beneden dienen met elkaar in evenwicht te zijn: organiseer scholing en congressen ook volgens dit principe in plaats van scheidslijnen te bevestigen. Er dient sprake te zijn van een machtsbalans, want zonder coöperatie geen verandering.

- b. Het is belangrijk in de driehoek om elkaars posities te (h)erkennen: ik ben grote voorstander van tijdelijke verandering van positie of taak op het werk, van meedoen in de uitvoering en van stage en werkbezoek om zo de kracht en de pijn te voelen van de andere positie. Dus beleidsmakers: loop eens een dag mee op de werkvloer, en professionals in de praktijk: studeren in dat boek, commentaar geven op dat beleidsstuk. Daarom is het gemengde gezelschap van de kenniskring van dit lectoraat ook bijzonder en merken we soms zeer letterlijk dat we verschillende brillen dragen en talen spreken. De confrontatie van die verschillen blijkt ook iets op te leveren, we leren ook doordat we zo nu en dan uit onze geriefelijke vakdisciplines en werksoorten worden getrokken.
- c. Versterking van de praktijk is een belangrijk einddoel, zie ook de binnenkant van de driehoek. Pas daarom op om al te veel te onttrekken aan de praktijk, realiseer je de consequenties van extra inspanningen voor de soms broze infrastructuur. Laat de praktijk meeprofiteren en maak keuzes. Dus geen grootschalig ZON-MW-programma in korte tijd op de opvangsector loslaten.
- d. Relativering van de *evidence base* is nodig. Zet hem naast 'de modder van de praktijk' zoals Lamers-Winkelmann dat noemt. Het gaat daar om doelgroepen met meervoudige problemen en zonder bekwame professionals slaagt geen enkele methode. Naast kennis en vaardigheden is de professionele attitude van groot belang en het gezonde verstand om te weten wanneer een methode of een brokje kennis niet relevant is.

IV Wat doet een goede professional

Het wordt tijd om in deze rede de professional naar de voorgrond te halen. Competenties en professionaliteit worden de laatste jaren even vanzelfsprekend bij elkaar geplaatst als de kip en het ei. Of het begrip competentie duurzaam en voldoende specifiek is, moet nog blijken; daarover laat ik me hier verder niet uit. Wel behoort het tot de terminologie die bij de opleidingen in de hogescholen wordt gebruikt. Onder competenties versta ik in dit verband nadrukkelijk houding, vaardigheden en kennis die zijn toegespitst op geweldsproblematiek in intieme relaties en gezinnen. Bij de overkoepelende vraag in ons werkprogramma wat een goede professional doet, gaan we uit van een mix aan vaardigheden, kennis en toepassing, en grondhouding. We willen daarbij een aantal ervaren en bekwame, maar ook jonge professionals interviewen over hun werk en wat zij daarin belangrijk vinden. Zowel in de kenniskring als in de afstudeeropdrachten besteden we hier aandacht aan. Een mooi voorbeeld van professionele kwaliteiten kwam dit voorjaar ter sprake bij een zogenaamde 'kenniskring-plus'-bijeenkomst over vrouwen met een verstandelijke beperking. Uit de twee presentaties vanuit Valkenhorst en zorg-aanbieder Amarant was af te leiden dat professionals kwaliteiten als doseren, uitleggen, herhalen, opschrijven en structureren regelmatig inzetten bij deze doelgroep. Wat betreft de houding proberen ze hun oordeel op te schorten, de ander met respect tegemoet te treden, veiligheid en ook geborgenheid te bieden. Kwetsbaar punt is wel dat zulke goede professionele en noodzakelijke zorg op indicatie wordt gegeven en dus ook plotseling kan wegvallen wanneer de indicatie ophoudt en de zorg niet verlengd wordt. Dit illustreert weer hoe voor bepaalde groepen cliënten langdurige zorg een vereiste is om zelfstandig en met hun kinderen te kunnen wonen.

Temmen en eisen

De professional is getemd, aldus Tonkens (2003) die in haar scherpe analyse beschrijft hoe de professionele macht op prestaties wordt afgerekend en is ingedamd terwijl de burger steeds mondiger is geworden en primair voor eigen problemen opkomt. Professionals willen kennis uitwisselen en verspreiden om de beroepsuitoefening te verbeteren en te toetsen aan een gemeenschap van vakgenoten die elkaar scherp houden. De intrede van de marktwerking heeft echter de bureaucratie aangejaagd en onderling strijdige eisen opgeleverd van snelheid en zorgvuldigheid. Voor professionele eisen is daardoor steeds minder ruimte en voor sommigen betekent dit overwerk wanneer zij toch aan hun professionele maatstaven willen voldoen.

Beroepscompetenties

In de tweede druk van het boek *Competence in Social Work Practice* (2007) onderscheidt O'Hagan rondom kernwaarden en ethiek zes kernrollen van de

maatschappelijk werker. Deze bevatten een mix van kennis en vaardigheden waarbij de nummers vijf en zes verwijzen naar de houding. Deze kernrollen zijn:

1. voorbereiden en samenwerken;
2. plannen, uitvoeren en evalueren;
3. vertegenwoordiging en ondersteuning van behoeften van doelgroepen;
4. risico-inschatting maken;
5. verantwoording en supervisie;
6. toepassing van competenties in de praktijk.

Doen en beschouwen

Handelen en reflectie op het handelen zijn de kernkwalificaties van professionals zegt Van Unen in zijn beschouwing over professionals die laveren tussen kwetsbaarheid en beheersing (2007, derde druk). Reflecteren betekent beschouwen, weerkaatsen of weerspiegelen. Het is een rechtvaardiging van het handelen waarbij men naar zichzelf buigt, inkeert en heeft cognitieve en affectieve aspecten. Confrontatie met de eigen kwetsbaarheden en zwakke plekken hoort erbij. Het gaat hier dus om het bewust zoeken van deze kwetsbaarheid.

Veiligheid als werkwoord

Een inhoudelijker benadering bieden de Australische maatschappelijk werkers Turnell en Edwards, die de internationaal gebruikte oplossingsgerichte methode *Signs of Safety* (1999) ontwikkelden. Zij leggen in hun kinderbeschermingswerk veel nadruk op samenwerking met de cliënten en het maken van een gemeenschappelijk plan. Een huisbezoek is meer dan een onderzoek. Ofwel het is ook de mogelijkheid om contact te maken met een gezin in nood, te benoemen wat de zorgen zijn, aandachtig te zijn op sterke kanten en deze te versterken. Dat laatste vergroot de veiligheid. Ze ontwikkelden zes praktijkprincipes die ze altijd toepassen:

1. Begrijp de positie van ieder gezinslid: zijn of haar waarden, normen en betekenisgeving want dit helpt de professional om zich te verdiepen in deze unieke case;
2. Zoek uitzonderingen op de mishandeling. Deze kunnen verwijzen naar oplossingen. Als er geen uitzonderingen zijn, is de professional tot extra alertheid gemaand;
3. Ontdek de gezinskrachten en hulpbronnen, zij geven hoop en helpen bij het positieve toekomstbeeld;
4. Concentreer je op doelen, zowel van het gezin zelf als van de organisatie van waaruit je werkt. Een gebrek aan bruikbare doelen van het gezin zelf is een indicatie voor gevaar;

5. Zowel de professional met het team geeft een cijfer van 1-10 voor de veiligheid als het gezin zelf; de verschillen zijn belangrijke gespreksstof over de inschatting van veiligheid;
6. Schat de bereidheid, het vertrouwen en de vermogens tot verandering in voordat je gaat implementeren.

Stevig ouderschap

Dat professionals in belangrijke mate de methode maken, laten resultaten van Oké, nu bekend als Stevig Ouderschap, zien. Dit promotieonderzoek is uitgevoerd door Bouwmeester (2006). In haar onderzoek legden speciaal daartoe getrainde wijkverpleegkundigen huisbezoeken af in risicogezinnen waar een baby was geboren. Vervolgens is de waardering van de bezoeken en het programma van 218 ouders onderzocht. Cliënten voelden zich in dit programma begrepen en serieus genomen. Dit leverde hoge rapportcijfers op voor bejegening en het in relatie staan, oftewel voor professionaliteit: in persoonlijke ondersteuning, informatie en advies, aandacht en tijd en in de ervaren band met de wijkverpleegkundige.

Goede collega

Tijdens een inhoudelijke bijeenkomst met medewerkers in Valkenhorst in april 2007 heb ik aandacht besteed aan wat een goede professional doet. Daarbij hebben 20 medewerkers een korte vragenlijst ingevuld.

Tabel 1 Rangorde eigenschappen en kwaliteiten van een medewerker bij Valkenhorst

1.	inlevingsvermogen
2.	zelfkennis
3.	samenwerken met andere disciplines
4.	flexibiliteit, geduld, goed kunnen luisteren en relativeren
5.	doorzetten, stressbestendigheid en humor

Wat betreft eigenschappen en kwaliteiten van een medewerker bij Valkenhorst springen vooral inlevingsvermogen en zelfkennis eruit en het vermogen om samen te werken met anderen.

Tabel 2 Rangorde eigenschappen en kwaliteiten van een goede collega bij Valkenhorst

1.	dicht bij de cliënt staan
2.	openstaan voor de cliënt
3.	direct in gesprek gaan met vrouwen en kinderen
4.	specifieke kennis van opvoeding en/of cultuur
5.	verantwoordelijkheid bij de vrouw laten

Kwaliteiten die men vooral bij een uitzonderlijke goede collega waardeert, komen sterk met de voorgaande overeen, zoals dicht bij de cliënt staan, openstaan voor de cliënt en direct in gesprek gaan met vrouwen en kinderen.

Tabel 3 Affiniteit van medewerkers met specifieke doelgroep of problematiek

1.	vrouwen, onder wie vrouwen met een licht verstandelijke beperking, tienermoeders, vrouwen met seksueel misbruik ervaringen
2.	kinderen
3.	de partnerrelatie, de man
4.	het gezins- en familiesysteem

Op de vraag waar en bij welke doelgroep of deel van het systeem hun meeste affiniteit ligt, noemen medewerkers met stip vrouwen, onder wie vrouwen met een licht verstandelijke beperking, tienermoeders en vrouwen met misbruikervaringen. Daarnaast wil men ook graag werken met kinderen, mannen en partnersprekken voeren.

V Aspiraties

Tot slot een paar aspiraties die concretiseren wat u bij en van het lectoraat kunt verwachten.

1. Bufferwerk

Onderzoek naar de werking en versteviging van deze al eerder genoemde buffers bij moeders en waar mogelijk ook vaders in en bij de opvang. Bufferwerk verlaat het idee van risicofactoren en beschermende factoren in het zogenaamde balansmodel: het stelt juist de werkvloer centraal. Deze werkvloer buffert of beschermt het kind en de ouder. Als er risico's zijn bij kind en/of ouder, is extra inzet op de buffers nodig zodat het grootbrengen voort kan gaan.

Dit is, zoals Van der Pas in een mondelinge toelichting aangaf, nogal een bocht in het denken. Het gaat hierbij om het vinden van woorden die aansluiten bij ouders en deze te vertalen naar morele en concrete steun alsook verheldering, wanneer de grenzen van veiligheid zijn bereikt en er andere maatregelen nodig zijn. Tevens gaat het hier om het ontwikkelen en benoemen van het bufferwerk bij de professionals op de werkvloer: wat ze doen en laten, hoe ze dat doen en uitdrukken en waarom ze dat zo doen. Dit bufferwerk dient dan in zijn effecten te worden betrokken op de effecten daarvan op kinderen en hun ouders.

2. Verbinden

Het lectoraat is aanspreekbaar op verbindingen tussen onderzoek, onderwijs en praktijk. Het gaat hier om passende ambities die uitdagen en haalbaar zijn en die vooral iets achterlaten. Daarvoor zijn allianties van belang, een stevige kenniskring, een expertisecentrum en participatie van hogeschool, opvang en het werkveld van ketenpartners. Met al deze samenwerkingspartners is het doel steeds om evenwichtige verbindingen te leggen in de driehoek tussen praktijk, beleid en onderzoek.

3. Internationaal

Het lectoraat heeft nadrukkelijk een internationaal focus in zijn opzet en wil in 2009 nagaan of een internationale werkconferentie zinvol en haalbaar is. Wanneer de Daphne-aanvraag naar internationale 'good practices' in ouderschap en opvoeding bij en na geweld wordt gehonoreerd, houden we bij Avans in 2009 een conferentie over de uitwisseling van deze goede praktijken. Een ander idee is een congres dat het vaak onderschatte en onderbelichte stoppen van geweld centraal plaatst.

Het stoppen van geweld is een langdurig, taai proces, geen eenmalige en zonder meer succesvolle gebeurtenis. Het is van het allergrootste belang daar onze aandacht en methodiek in te verdiepen, na te gaan wat verschillende doelgroepen daarbij nodig

hebben en te reflecteren op wat professionals daarvoor nodig hebben. Begeleide terugkeer is een voorbeeld van een belangrijk methodisch vergrootglas op het stoppen van geweld. Deze methodiek verdient intensivering van onze inspanningen waarbij er zicht komt op de reikwijdte van de methode -de mogelijkheden en beperkingen- en op de effecten daarvan.

4. Inschrijven in hbo-curriculum

De wens is dat docenten zich kunnen en willen scholen om huiselijk geweld in het curriculum in te schrijven. Dat kan op microniveau aan de hand van casuïstiek en workshops als ook meer structureel door inbreng in de jaargangen van het onderwijs en leeronderzoek van de studenten. Het al bestaande keuzevak huiselijk geweld voor tweedejaarsstudenten met inhoudelijke inbreng van Valkenhorst is hier een goed voorbeeld van. Het lectoraat in de persoon van de lector of projecten van leden van de kenniskring kunnen daarbij ondersteunen, wel met het doel dat docenten dat dan het jaar daarop overnemen. De zogenaamde 'kenniskring-plus'-bijeenkomsten die zijn opgezet, verbinden onderwijs met het werkveld om daarmee zienswijzen met elkaar te blijven confronteren en kennis scherp en up-to-date te maken.

Tot slot

Mijn dankwoord is niet uitputtend, toch licht ik er graag een paar personen uit het oude en nieuwe netwerk uit. José Rijnaarts, publicist en vertaler, dank ik voor haar ingebrachte vakkennis en precieze eindredactie. Dan zijn drie mensen in mijn werk al lang vakinhoudelijke bronnen van inspiratie, van wie ik veel heb geleerd. Herman Baartman en Alice van der Pas hebben een niet aflatende liefde voor mishandelde mensen, ouders en professionals: met hun passie om dat steeds te onderzoeken en daarover te schrijven hebben zij werelden ontgonnen. Gerda Aarnink weet die compassie en scherpzinnigheid als geen ander in interactieve scholing in praktijk te brengen en daardoor het vuur in soms getemde of verflauwde professionals aan te wakkeren.

En dan noem ik nog Ton Veldkamp, die ik al ken sinds ik een jonge onderzoeker was en hij bij de Raad werkte. Als bevlogen trainer en scherpzinnig spreker zette hij mij de laatste jaren aan het nadenken over halfslachtig polderbeleid waarbij steeds nieuwe functies (de gezinscoach, de ketenregisseur) en nieuwe voorzieningen (Centra voor Jeugd en Gezin) de kwaal niet kunnen verhelpen omdat er niets wordt opgeheven of wordt achtergelaten. Ik hoop dat de gepresenteerde driehoek zijn goedkeuring kan wegdragen.

Dank aan de kenniskring, de studenten en de samenwerkingspartners voor het verzorgen van deze workshops vanmiddag, mooie staaltjes van vakwerk en creativiteit. Bijzondere dank aan de inzet van Anita Schreurs die met verve en nauwgezetheid het lectoraat versterkt als administratieve kracht. Dank aan Mark Clarijs voor zijn toelichting bij de door de Federatie opvang verzamelde cijfers, aan directeur Netty Visser van Valkenhorst voor het vertrouwen dat ze sinds oktober 2006 in me stelde als toekomstige lector, aan de kenniskring die hard werkt en deskundig met haar projecten naar buiten treedt en aan de expertgroep eengerelateerd geweld. De samenwerking met Hilde Bakker (Movisie), Bea Jasai (Arosa) en Johan Gortworst (Federatie Opvang) in deze landelijke context is plezierig en leerzaam. Dank aan Judith Wolf van UMC Radboud voor deze lezing, de inspirerende werkcontacten met het onderzoeksteam bij UMC en de verwachting dat we rond de professionals, kinderen in de opvang en een internationale werkconferentie samen zullen werken. Gefeliciteerd professor Renée Römkens met de dit jaar verworven leerstoel 'interpersoonlijk geweld in het bijzonder in de privésfeer' bij Intervict Universiteit Tilburg, we zien graag onze samenwerking verstevigd wanneer kenniskringlid Esmā Lahlah haar promotietraject bij Intervict later dit jaar kan starten.

Dank ook aan mijn dierbare kwartet thuis, onze kinderen die vandaag gewoon naar school gingen en werden opgehaald door hun vader. Zonder een goede taakverdeling en een genereuze partner kon ik dit werk niet doen. En hij heeft een visie op het werk van de hogeschool dat hij van binnenuit kent. Richard mijn dank. Thuis gunnen ze me het lectoraat en schikken ze zich vaak in mijn werkagenda. Intussen hebben de kinderen weet van een school in Breda, van kinderen die met hun moeders niet thuis kunnen wonen en vragen ze geroutineerd naar de file van mama vandaag.

Nu de kop eraf is, hoop ik van ganser harte dat we als lectoraat inderdaad dat beoogde vliegwielt kunnen worden. Daarvoor is voortdurende versterking, uitwisseling en nieuwe aanwas nodig, dus blijft u allen op uw eigen wijze vooral betrokken, vooral ook na vandaag.
Ik dank u voor uw aandacht.

VI Literatuur

- Baartman, H.E.M. (2004). 'Wie maakt de dienst uit? Macht, onmacht en verantwoordelijkheid in de verhouding tussen ouders en hulpverlener. In Baartman, H.E.M., D. Graas en anderen (red), *Wie maakt de dienst uit? Macht en onmacht in opvoeding en hulpverlening*, Agiel, Utrecht, 19-32.
- Bouwmeester, M. B. R. (2006). *Early home visitation in families at risk for child maltreatment*, Optima, Rotterdam.
- Beer, C. de (1981). *Omdat mijn vader zo slaat: Gesprekken met kinderen in Blijf van m'n lijf*, SUA, Amsterdam.
- Dijkstra, S. (2001). *Kinderen (v/m) als getuige van geweld. Een beleidsverkenning naar korte- en langetermijneffecten*, Bilthoven/Den Haag. In opdracht van Justitie.
- Dijkstra, S. (2006). *Met plezier leren op school. Hoe school en de opvang Groningen samenwerken om kinderen die getuige zijn geweest van geweld thuis, een plezierige en leerzame tijd op school te bezorgen*, brochure, Groningen.
- Dijkstra, S. (2007a). *Geweld en veerkracht in gezinnen. Over posities, professionals en preventie van overdracht*, Van Arkel, Utrecht.
- Dijkstra, S. (2007b). Beelden van ouderschap en mishandeling. Een caleidoscopische blik op posities, *Ouderschap en Ouderbegeleiding*, 1-nummer, rubriek Onderzoek onderzocht, juni, 142-160.
- Dijkstra, S. (2008). *Evidence base en practice based evidence*. Master Class, samen met H. Ferwerda, GGD/ In Holland, Vlaardingen, 6 maart.
- Dijkstra, S. (2008). Partnergeweld en kindermishandeling: een gespannen verhouding. Over overeenkomsten en verschillen en over het belang van een geïntegreerde benadering, verwacht in juni in *Ouderschap en Ouderbegeleiding*.
- Humphreys, C. (2006). Relevant Evidence for Practice. In: Humphreys, C. en N. Stanly (eds). *Domestic Violence and Child Protection*, 19-35.
- Kant, J, en C. Sprenger (2004). *Faciliteren van kenniskringen. Praktijkboek voor begeleiders van groepen die kennis willen delen en ontwikkelen*, Nelissen, Soest.
- Laan, G. van der (2003). De professional als expert in practice-based evidence. *Sociale Interventie*, 12, 5-16.
- Lilholt Behrens, H. (2002). Study on the backgrounds and needs of all children in the shelters in Denmark during the period of 1997-1999. Unpublished paper during Conference organised by the European Network on Gender, Conflict and Violence, University of Valencia, september.
- Lamers-Winkelmann, F.A (2003). *Een huilend huis*. Effectmetingen 'let op de kleintjes'. Middelburg/Amsterdam: Scoop/ Vrije Universiteit, Faculteit der Psychologie en Pedagogiek, afdeling Orthopedagogiek.

- Lamers-Winkelman, F., Slot, N.W., Bijl, B. en A.C. Vijlbrief (2007). *Scholieren over mishandeling. Resultaten van een landelijk onderzoek naar de omvang van kindermishandeling onder leerlingen van het voortgezet onderwijs*. Eindrapport WODC, Vrije Universiteit Amsterdam, Orthopedagogiek, Duivendrecht.
- Ministerie van VWS (2008). *Voortgangsrapportage MO 18 februari, DMO/SSO-2830213*.
- Montfoort, A. van (2008). *Professionaliteit en nuchterheid in jeugdzorg en jeugdbeleid*, Lectorale rede, Hogeschool Leiden, 23 januari.
- Nelen, E. (2008). *Evidence maze; het doolhof van het evaluatieonderzoek*. Oratie Universiteit van Maastricht, 18 januari.
- O'Hagan, K. (ed), (2007). *Competence in social work practice. A practical guide for students and professionals*, second edition, Jessica Kingsley Publishers, London/ Philadelphia.
- Pas, Van der A. (1996). *Naar een psychologie van ouderschap. Handboek Methodische Ouderbegeleiding 2*. Ad. Donker, Rotterdam.
- Pas, Van der A. (2005). *Eert uw vaders en uw moeders. Opvoedproblemen nader verklaard*. Handboek Methodische Ouderbegeleiding 3. SWP, Amsterdam.
- Pas, Van der A. (2007). Protocol, Programma, draaiboek, vragenlijst, richtlijn, stappenplan of checklijstje – als ze maar streng zijn! *Ouderschap en Ouderbegeleiding* 10, 3, oktober, 201-212.
- Pas, Van der A. (2007). Klinisch verantwoord leentjebuurt spelen: recensie van een voorstel voor efficiënt gebruik van de 500 evident-werkzame handelingsprotocollen voor jeugdigen. *Ouderschap en Ouderbegeleiding* 10, 3, oktober, 219-225.
- Peled, E. (2002). Het ouderschap van mannen die vrouwen mishandelen. Vragen en dilemma's. *Paspoort Maatschappelijk Werk* 2, 47-60. Verscheen in 2000 in de *British Journal of Social Work*.
- Radford, L. en M. Hester (2006). *Mothering through Domestic Violence*. Jessica Kingsley Publishers, London, Philadelphia, 2006.
- Römkens, R.G. (1992). *Gewoon geweld? Omvang, aard, gevolgen en achtergronden van geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties*, Swets en Zeitlinger, Amsterdam/ Lisse (academisch proefschrift).
- Rovers, B. (2007). *'Ze deugen nergens voor': Het Belief effect in justitiële jeugdinterventies*, Lectorale rede 9 november.
- Sijbrandij, M., Jonker I en J.Wolf, (2008). *Clïëntprofielen van vrouwen met gewelds-ervaringen in de opvang*. UMC, Radboud, Nijmegen.
- Tonkens, E. (2003). Mondige burgers, getemde professionals. Marktwerking, vraagsturing en professionaliteit in de publieke sector, NIZW, Utrecht.

- Turnell, A. en S. Edwards (1999). *Signs of Safety. A Solution and Safety oriented Approach to Child Protection Casework*, Norton, New York/London.
- Wolf, J., Jonker, I., Nicholas, S., Meertens V. en S. te Pas (2006). *Maat en baat van vrouwenopvang. Onderzoek naar vraag en aanbod*. SWP, Amsterdam.
- Wolf, J., Jonker, I., Nicholas, S. en E. Putriss (2007). *Vervolg op de vrouwenopvang. De situatie van de vrouwen een jaar na dato*, SWP, Utrecht.
- IJzendoorn van M. H., Prinzie, P., Euser, E.M., Groeneveld, M.G., Brilleslijper-Kater, S.N., Van Noort-Van der Linden, A.M.T., Bakermans-Kranenburg, M. J. Juffer, F. Mesman, J. Klein Velderman, M. en M. San Martin Beuk (2007). *Kindermishandeling in Nederland Anno 2005: De Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2005)*, Leiden.

VII Omschrijving projecten kenniskring

Vrouwen met een licht verstandelijke beperking in de vrouwenopvang

Esther de Jongh,

lid kenniskring, hulpverlener Valkenhorst

Vrouwen met licht verstandelijke beperkingen doen steeds vaker een beroep op de vrouwenopvang. Deze cliëntengroep vraagt van de opvang om een specifieke benaderingswijze, die ingaat op hun mogelijkheden en rekening houdt met hun beperkingen.

Doelstelling van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is na te gaan hoe Valkenhorst de begeleiding van cliënten met licht verstandelijke beperkingen zodanig vorm kan geven dat voorzien wordt in de specifieke zorgvraag van deze doelgroep. Valkenhorst biedt professionele, laagdrempelige, veilige opvang en begeleiding aan (jonge) vrouwen met of zonder hun kind(eren), die weg moeten of willen uit een onhoudbare (thuis)situatie. Valkenhorst is zich er de laatste jaren steeds meer van bewust geworden dat de optimale begeleiding van slachtoffers van huiselijk geweld verder gaat dan de traditionele opvang en de daaraan gekoppelde residentiële begeleiding. Er zijn landelijk gezien te veel vrouwen die geen gebruik kunnen maken van het huidige aanbod van de vrouwenopvangcentra. De begeleidingen en de opvangmogelijkheden binnen Valkenhorst worden steeds beter toegesneden op de specifieke vragen en kenmerken van de cliënt.

Aanleiding

De problematiek van de vrouwen en kinderen die bij Valkenhorst worden begeleid, wordt steeds complexer en het gaat steeds meer om een opeenstapeling van problemen. Er is sprake van grote verscheidenheid aan problematiek die opname moeilijk, zo niet onmogelijk kan maken. Hierbij moet gedacht worden aan ernstige verslavingsproblematieken, psychiatrische problematiek, hoge mate van cognitieve beperkingen, schuldenproblematiek, onzekere verblijfsstatus of illegaliteit. Veel vrouwenopvangcentra hebben met een verzwaring van de problematiek te maken.

Mishandeling is één van de voornaamste redenen van opname. Het betreft vaak geweld op lichamelijk, seksueel en geestelijk gebied. De cliënten hebben te maken gehad met veranderingen die de levensloop abrupt onderbroken hebben en diep ingegrepen hebben in de dagelijkse gang van zaken. Er is tijd nodig om te herstellen van crisisverschijnselen, waaronder bijvoorbeeld geëmotioneerd zijn, geen perspectief zien, ineffectief verdedigingsgedrag en uitputting (Brinkman en van den Berg 1992). Naast de zware problematiek omtrent de mishandeling en de crisisverschijnselen

blijkt bij de vrouwen met licht verstandelijke beperkingen een verscheidenheid aan problemen te spelen en komt naar voren dat zij op alle leefgebieden kwetsbaar zijn.

Door de licht verstandelijke beperkingen zijn deze vrouwen levenslang afhankelijk van ondersteuning door alle leefgebieden heen. Zij zijn hierdoor extra kwetsbaar voor invloeden in hun directe omgeving, zoals een beperkt sociaal netwerk en slechte invloeden van personen.

Veel van deze vrouwen hebben in hun leven vele negatieve ervaringen opgedaan en zij hebben te maken met overvraging, waardoor zij steeds weer geconfronteerd worden met hun beperkingen. Niet altijd is voor de omgeving, waaronder ook de hulpverlening valt, duidelijk wat de cliënt precies wel of niet kan. Een cliënt komt bijvoorbeeld altijd te laat op afspraken en lijkt niet begeleidbaar, totdat ontdekt wordt dat de cliënt niet kan klokkijken. Dit heeft cliënten wantrouwend gemaakt naar hun omgeving, waaronder ook de hulpverlening valt en het heeft hun gevoel van faalangst of het gevoel tekort te schieten versterkt.

Opzet van het onderzoek

In het project is de keuze gemaakt om kwalitatief onderzoek te verrichten. Kwalitatief onderzoek wordt veel toegepast en is tevens de beste methode als het erom gaat de beleving of betekenisgeving van de onderzochten te achterhalen. De belangrijkste onderzoekseenheid zijn de cliënten met licht verstandelijke beperkingen in Valkenhorst, deze worden respondenten genoemd. Respondenten worden geïnterviewd met als doel informatie over henzelf en hun situatie te verkrijgen.

In het deelproject, uitgevoerd door een afstudeergroep Social Work van Avans Hogeschool te Breda, wordt gekeken naar één van de facetten van de centrale vraagstelling, namelijk hoe Valkenhorst de begeleiding van cliënten met licht verstandelijke beperkingen en met huiselijk-geweldervaringen zodanig vorm kan geven dat voorzien wordt in de specifieke zorgvraag van deze doelgroep. Om invulling te kunnen geven aan vraaggericht werken, moeten de zorgbehoeften van de cliënten duidelijk zijn. Centrale vraagstelling in dit deelproject is: *Wat zijn de (zorg-)behoeften en wensen van de cliënten met licht verstandelijke beperkingen (in de specialistische groep) van Valkenhorst te Breda? Welke aanbevelingen zijn daaruit af te leiden voor het eventueel bijstellen van het hulpverleningsaanbod?*

Naast de interviews met de cliënten met licht verstandelijke beperkingen worden oriënterende gesprekken gevoerd met professionals die betrokken zijn bij de

begeleiding aan deze doelgroep en eventueel andere betrokkenen. Bovendien vindt er een literatuurstudie plaats. Dit alles in de verkennende fase, waarin volgend schooljaar gekeken gaat worden naar verdieping.

Literatuurstudie

Momenteel wordt de literatuurstudie in het project afgerond. In de literatuurstudie wordt een theoretisch kader geschetst. Ook wordt vergelijkbaar en voor dit onderwerp relevant onderzoek besproken en beschrijven we uitvoeriger de kenmerken van de doelgroep en wat deze door deze specifieke kenmerken vraagt en nodig heeft van professionals. Er wordt een theoretische fundering gelegd, die in een later stadium van het onderzoek bij de presentatie van bevindingen opnieuw wordt gebruikt.

Onder vergelijkbaar onderzoek wordt in het project verstaan: onderzoek naar mensen met een verstandelijke beperking, onderzoek naar de zorgbehoeften van mensen met een verstandelijke handicap, een praktijkstudie waarin de risicofactoren en beschermende factoren in de opvoedingssituatie van ouders met een verstandelijke beperking zijn geïnventariseerd en een inventarisatie van methodieken, werkvormen of richtlijnen die worden gebruikt bij de ondersteuning van ouders met een verstandelijke beperking.

Het doel van deze literatuurstudie is naast het bestuderen van vergelijkbaar onderzoek om suggesties op te doen voor de opzet van vervolgonderzoek.

In de fase van verkenning zijn de volgende vragen beantwoord met behulp van de literatuurstudie:

1. Wat is het belang van behoefteonderzoek?
2. Eerste verkenning doelgroep: Wie zijn de cliënten met licht verstandelijke beperkingen?
3. Wat betekent het hebben van een verstandelijke handicap voor de cliënt zelf, zijn omgeving en de professionele zorg?
4. Eerste verkenning begeleiding: Wat houdt het begeleiden van mensen met een verstandelijke beperking in?

Begeleide terugkeer

Nelleke de Mulder,

medewerker Valkenhorst en lid kenniskring

Als hulpverlener in Valkenhorst, opvang- en begeleidingscentrum voor vrouwen en kinderen in Breda, werk ik met de methodiek begeleide terugkeer. In de kenniskring van het lectoraat Vrouwenopvang en huiselijk geweld doe ik onderzoek naar de kern van de methodiek en de mogelijkheden en beperkingen ervan.

De begeleide terugkeer is een systeemgericht aanbod voor vrouwen, hun partners en eventuele kinderen, ontwikkeld door de Vrouwenopvang Amsterdam (2004), en sinds 2005 is het onderdeel van het hulpverleningsaanbod in Valkenhorst. Vrouwen, die de relatie met hun gewelddadige partner willen behouden en willen dat het geweld stopt, kunnen een beroep doen op begeleide terugkeer.

De meeste vrouwen, die opgenomen zijn in de vrouwenopvang hebben huiselijk geweld (lichamelijk, geestelijk en seksueel) meegemaakt. Het kan de reden van opname zijn, het is meestal een onderdeel van de veelheid aan problemen die vrouwen in de opvang hebben (o.a. problemen met netwerk, opvoeding, financiën, psychische problemen). De begeleiding in de opvang is jarenlang gericht geweest op het versterken van de kracht van de vrouw, zodat zij een nieuw bestaan als alleenstaande vrouw, met of zonder kinderen, kon gaan opbouwen. In de praktijk blijkt dat vrouwen regelmatig teruggaan naar hun gewelddadige partner of opnieuw een relatie krijgen waar geweld in plaatsvindt. Uit onderzoek van Judith Wolf en anderen (2006) naar de Maat en baat blijkt dat 45% van de vrouwen, die vanwege huiselijk geweld zijn opgenomen, al een keer eerder in een vrouwenopvang zijn geweest.

Doel is het stoppen van het geweld in de relatie, de bewustwording en het vinden van alternatieve manieren van omgaan met de spanningen en conflicten in de relatie. Basis is het bespreekbaar maken van het geweld, het doorbreken van geheimen en verantwoordelijkheid nemen voor eigen gedrag. Schuld en schaamte maken dat dader en slachtoffer de neiging hebben het geweld te bagatelliseren en vaag te blijven over wat er precies plaatsvindt. Als het geweld voorbij is, wil men dit het liefst zo snel mogelijk vergeten en geloven dat het nooit meer zal gebeuren. De vraag is of de dynamiek van de geweldsspiraal stopt als de partners het geweld in de relatie niet als probleem onderkennen. Kunnen we hulp verlenen aan partners en met hen over moeilijke onderwerpen in de relatie praten als de dreiging van geweld blijft?

Uit de ervaring van het werken met vrouwen met geweldservaringen en ook in de literatuur blijkt dat er veel weerstand is bij vrouwen, mannen en ook hulpverleners om het geweld in de relatie concreet te benoemen en in gesprek met elkaar

onderzoek te doen naar ieders aandeel hierin. De kracht van de methodiek begeleide terugkeer is dat het handvatten biedt om geweldsproblemen bespreekbaar te maken. Veel vrouwen die geweld in hun relatie hebben meegemaakt, houden contact met hun (ex-)partner, als partner en als vader van de kinderen. In verhouding wordt er in de vrouwenopvang weinig gebruik gemaakt van het aanbod begeleide terugkeer. Hoe kunnen we de vrouw en haar partner motiveren om met elkaar in gesprek te gaan en blijven over het geweld dat in de relatie speelt?

In het onderzoek naar de begeleide terugkeer maak ik gebruik van literatuurstudie en interviews met collega's in de sector van de vrouwenopvang. Ik ga in op de krachten, de ervaringen en de knelpunten met betrekking tot de begeleide terugkeer. Op grond van de verkregen inzichten in de mogelijkheden en beperkingen van de methodiek doe ik aanbevelingen voor het werken met de begeleide terugkeer in Valkenhorst. Vierdejaarsstudenten van Social Studies in Breda onderzoeken dit schooljaar de ervaringen van drie paren die begeleid zijn vanuit de begeleide terugkeer.

Mannen en / in de opvang

Esma Lahlah,

docente Social Work/kenniskringlid lectoraat Vrouwenopvang en Huiselijk geweld

Kinderen, die met hun moeders mee vluchten naar vluchthuizen, crisisopvangcentra en vrouwenopvangcentra, hebben geweld, angst en vernedering ondergaan. Want in tegenstelling tot wat sommige ouders denken, en vooral hopen, zijn kinderen vaak aanwezig bij geweldsincidenten tussen de ouders (Edleson, 1999). Ze kunnen zelf slachtoffer zijn en/of ze zijn getuige van het geweld. Soms worden kinderen ter bescherming of als doelwit letterlijk in de conflicten betrokken. Het kan ook zijn dat ze het geweld niet zien, maar er wel aan worden blootgesteld doordat ze verontrustende geluiden horen van geschreeuw, klappen die vallen, brekend glas, gegil. Daarnaast kunnen kinderen geconfronteerd worden met de gevolgen van geweld, zoals ravage, verwondingen en verlies, zoals een in hun ogen plotselinge vlucht uit hun vertrouwde omgeving naar een opvangadres (Dijkstra, 2001).

Kinderen ondergaan het leven in een opvangcentrum als een ingrijpende verandering. Dat vergt extra aandacht en begeleiding. Omdat de moeders in de opvang de volledige verantwoordelijkheid voor hun kinderen behouden, werkt men actief aan de moeder-kindrelatie, om te zorgen dat de schade aan het kind niet wordt vergroot. De vader heeft nog nauwelijks een rol. Echter, hoewel mannen niet in de vrouwenopvang terecht komen, zijn zij wel degelijk een partij. Vaak voelen mannen zich buitengesloten en zijn ze verontrust en boos omdat ze niet weten waar hun (ex-)vrouw en kinderen verblijven. Ook voor de vrouwen en de kinderen zijn de mannen weliswaar uit het zicht van het opvanghuis, maar wel degelijk in hun belevingswereld aanwezig. Kinderen zijn soms bang voor hun vader, maar zij missen hem ook. In gevallen van mishandeling en verwaarlozing zien we de ogenschijnlijke paradox, dat een kind ondanks het 'afstotende' gedrag van de vader toch zijn nabijheid zoekt (Polan & Hofer, 1999).

De laatste jaren heeft de vrouwenopvang zich sterk gemaakt voor vernieuwing van de aanpak bij huiselijk geweld. Door maatschappelijke ontwikkelingen en de ervaring dat een groot deel van de vrouwen tijdens of na begeleiding in de opvang teruggaat of weer contact heeft met haar gewelddadige partner, vindt er een omslag in denken en handelen plaats. De koers is verlegd naar een meer preventieve en systeemgerichte benadering. Niet meer "dweilen met de kraan open", maar bevorderen van ketenaanpak, gericht op vrouwen, mannen en hun kinderen.

Hierbij gaat het om mishandelde vrouwen eerder te bereiken, de pleger in zicht te krijgen en aan te pakken, om aandacht te hebben voor de gevolgen voor de kinderen

én om het inschakelen van het sociale en professionele netwerk van betrokkenen. Dit vraagt om samenwerking met de kindertelefoon, Advies- en Meldpunten Kindermishandeling en ASHG's, BJZ en signaleringsprotocollen bij de afdeling Eerste Hulp Bij Ongelukken.

Het gaat hierbij om activiteiten die een bijdrage leveren aan de vermindering van relationeel geweld en kindermishandeling. Men kan echter niet volstaan met alleen aandacht voor de vrouwen en kinderen. Zolang een pleger niet of nauwelijks wordt aangesproken op zijn gedrag, zal het aantal slachtoffers eerder toenemen dan afnemen.

Tot nu toe is de groep daders of plegers van huiselijk geweld tamelijk onzichtbaar gebleven. Toch geven cijfers aan dat we het hebben over een grote groep (Linden & Steketee, 1999). In de vrouwenopvang betreft het meeste huiselijk geweld, geweld van mannen tegen hun vrouwelijke (ex-)partner 89% (Wolf et al. 2006).

Het onderzoek "mannen in de opvang" heeft zich dan ook voornamelijk gericht op de plegers in zicht krijgen en heeft onderzocht wat nodig is om mannen beter te informeren en te betrekken bij de opvang van hun kinderen en vrouwen. Een deel van de daders zit ermee gewelddadig te zijn. Ze schamen zich, voelen zich schuldig, maar weten niet hoe ze hun woede de baas moeten worden. Die mannen staan open voor hulp (Dutton, 2000).

Door deze mannen actiever te betrekken, kan er verbetering optreden in de relatie. De partners worden daarbij aangesproken op hun partner- en ouderschap. In een aantal gevallen is het echter niet verstandig dat mannen betrokken worden omdat zij te gevaarlijk zijn en de veiligheid van vrouwen en kinderen in gevaar brengen. Daarom is het belangrijk om de juiste inschatting te maken.

Literatuurlijst

- Dijkstra, S. (2001). *Kinderen (v/m) die getuige zijn van geweld tussen hun ouders*. Een basisverkenning van korte en lange termijn effecten. Bilthoven.
- Dutton, D.G., Golant, S.K., & Pijnaker, H. (2000). *De partnermishandelaar – een psychologisch profiel*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Edleson, J. L. (1999). Children's witnessing of adult domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 14, 8, 839-870.
- Linden, P. van der & Steketee, M. (1999). *Daderhulpverlening in Nederland*. Utrecht: Transact.
- Polan, H.J. & M.A. Hofer (1999). Psychobiological origins of infant attachment and separation responses, in: J. Cassidy & Ph. R. Shaver (eds.), *Handbook of attachment; theory, research, and clinical practice*, New York: The Guilford Press.
- Wolf, J., Jonker, I., Nicholas, S., Meertens V. en S. te Pas (2006). *Maat en baat van vrouwenopvang. Onderzoek naar vraag en aanbod*. Amsterdam: SWP.

Project Eergerelateerd geweld

Esma Lahlah,

docente Social Work/kenniskringlid lectoraat Vrouwenopvang en Huiselijk geweld

Eergerelateerd geweld is een specifieke vorm van geweld tegen vrouwen. Zoals bij de meeste vormen van onderdrukking en geweld tegen vrouwen, is het gebaseerd op het controleren van de seksuele en sociale keuzes van vrouwen en het idee dat de vrouw in bezit is van de man (Ferwerda & van Leiden, 2005). In de eerste plaats is het hebben van eergevoel geen specifieke karakteristiek die is voorbehouden aan bepaalde culturen. Opvattingen over eer, eerschending en eerherstel zijn niet te beschouwen als culturele verschijnselen die uitsluitend door migratie in het Westen bekend zijn geworden; eergevoel is een universeel verschijnsel. Echter, de concrete invulling van eercodes is afhankelijk van plaats en tijd, en van de culturele achtergrond (Janssen, 2006).

De term eerwraak werd in 1978 door Turkoloog Ane Nauta geïntroduceerd. Eerwraak is het herstellen of herwinnen van de verloren gegane zedelijke familie-eer o.a. door de schuldige aan het verlies ervan te doden. Soms is slechts een vermoeden ervan al genoeg. Deze eerwraak is een gewoonterechtelijke eis en is in de maatschappij voorgeschreven om wangedrag te voorkomen of te reguleren. Eerverdediging is een mannentaak; een echte man beschermt de vrouwen voor wie hij verantwoordelijk is. Vrouwen dienen zich bewust te zijn van hun verantwoordelijkheid bij de familie-eer. Eerwraak is echter alleen toegestaan indien buitenhuwelijks seksueel contact heeft plaatsgevonden, dat in de buitenwereld bekend is geraakt en er geen vreedzame oplossing meer mogelijk wordt geacht (meestal huwelijk).

Eerwraak is primair een zaak tussen twee families, waarin bij het wreken van de eer de schuldvraag centraal staat. Op het punt van bewijslast zijn er vele verschillen; in sommige plattelandsculturen neemt de gemeenschap al aan dat man en vrouw seksueel contact hebben gehad indien ze samen zijn gezien.

Bij eerwraak gaat het om het doden met het doel de eer te zuiveren (van Eck, 2001).

Inmiddels is de term eerwraak uitgebreid naar eergerelateerd geweld (Beke, 2005) en luidt de omschrijving:

Eergerelateerd geweld is elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld, gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of een vrouw en daarmee van zijn of haar familie, waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken.

Sinds deze werkdefinitie is gepubliceerd zijn er voor- en tegenstanders. Volgens Jansen (2006) bijvoorbeeld is eergerelateerd geweld sterk afhankelijk van de context en moet breder gedacht worden dan de huidige werkdefinitie; er is nog steeds geen sluitende

definitie voor eergerelateerd geweld in al haar verschijningsvormen en interpretaties. De complexiteit van het fenomeen eergerelateerd geweld maakt het lastig om tot een eenduidige definitie te komen waardoor herkenning niet eenvoudig is. Hierdoor is het tevens complex om eergerelateerd geweld te bestrijden, oplossingen en aanpak zijn zeer divers en afhankelijk van vele factoren. Daarnaast is eergerelateerd geweld een gevoelig en een verborgen probleem: het komt niet zo gemakkelijk op tafel te liggen en het is niet openlijk bespreekbaar, maar gebonden aan traditie, machts- en gezagsverhoudingen en daarmee in hoge mate genderspecifiek. Aan eer van mannen en betrouwbaarheid van vrouwen liggen bepaalde culturele scripts ten grondslag (Vandello en Cohen, 2003). Het kan ook zijn dat betrokkenen zelf hun problemen niet als eergerelateerd geweld (durven) benoemen.

De laatste jaren wordt meer aandacht geschonken aan eergerelateerd geweld in zowel onderzoek, beleid en praktijk (Eck, 2001; Bakker, 2005; Ferwerda en Leiden, 2005; Ermers, 2007; Van der Zee, 2006). Voorbeelden hiervan zijn: het ontwikkelen van een heldere werkdefinitie van eergerelateerd geweld, het opzetten van het interdepartementale programmabureau eergerelateerd geweld en verschillende initiatieven vanuit het veld. Er is daarbij sprake van voortschrijdend inzicht, zowel ten aanzien van de aard en ernst van het probleem als in de aanpak en de te ontwikkelen methodiek. Bij medewerkers in de vrouwenopvang blijkt de handelingskennis vaak impliciet van aard. Zij ligt besloten in de specifieke ervaringen van enkele medewerkers en is onvoldoende verankerd in algemene handelingspatronen van medewerkers en het beleid van instellingen. Iedere instelling zou aan de hand van richtlijnen met deze problematiek moeten kunnen omgaan. Het komt helaas nog te vaak voor dat kennis over en van eergerelateerd geweld besloten ligt in de expertise van een kleine groep professionals. Er moeten dan ook toegankelijke, concrete, praktische richtlijnen komen in de hele opvang, die het professioneel handelen rondom eergerelateerd geweld ondersteunen.

Literatuurlijst

- Bakker, H. (2005). *Eergerelateerd geweld in Nederland: Een bronnenboek*. Utrecht: TransAct.
- Dijken, P. van & A.H. Nauta; Bloed en eerwraak onder Turken in Nederland.
In: *Algemeen Politieblad*, nr. 10 (1978), p. 227-232.
- Eck, van C. (2001). *Door bloed gezuiverd: eerwraak bij Turken in Nederland*. Amsterdam: Prometheus.
- Ermers, R. (2007). *Eer en eerwraak. Definitie en analyse*. Amsterdam: Bulaaq.
- Ferwerda, H en Leiden van I. (2005). *Eerwraak of eergerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*. Arnhem: Advies- en Onderzoeksgroep Beke.
- Janssen, J. (2006) *Je eer of je leven*. Politie Haaglanden: Elsevier overheid.
- Joseph A. Vandello and Dov Cohen (2003). Male Honor and Female Fidelity: Implicit Cultural Scripts That Perpetuate Domestic Violence. *Journal of Personality and Social Psychology*, Volume 84, Issue 5, p. 997-1010.
- Zee, R. van der (2006). *Eerwraak in Nederland*. Amsterdam: Houtekiet.

Voetnoten

- 1 Het idee dat omstanders meer bereid zijn tot actie, bleek niet uit onlangs gepresenteerde cijfers van het AMK Gelderland. Daaruit kwam juist naar voren dat vooral professionals meer zijn gaan melden en mensen uit de sociale omgeving van kinderen en hun gezinnen juist minder contact opnemen.
- 2 Voorbeelden van zinvolle tussenstappen zijn standaard een voor- en een nameting houden, standaard evalueren en aan follow-up doen bij cliënten, tevredenheidsonderzoek bij cliënten, dossieronderzoek, documenteren van ervaringen, gebruik van valide instrumenten of vragenlijsten.
- 3 Dit percentage groeit naar verwachting in de toekomst, aangezien een kwart van de sector in die periode nog een ander registratiesysteem gebruikte of gegevens nog niet digitaal aanleverde, waardoor 76% van de capaciteit bekend was.
- 4 Bring in the family is bewust gekozen als Engelse term omdat het nadrukkelijk breder is dan het kerngezin. Het is bovendien een woordspeling op het veelgeprezen en klassieke album Bring the family van de zanger John Hiatt in 1990.
- 5 De vier buffers zijn gebaseerd op vele studies afkomstig uit de volgende vier domeinen:
  - a. antropologische studies over het opvoeden van kinderen; b. beschrijvingen van interventieprogramma's voor (risico)ouders en c. empirische studies gericht op a en b (Van der Pas, 2005, 94/95).
- 6 Het onderzoek stelt daardoor ook de vraag wat vanuit de doelgroep en de problematiek gezien de ideale grootte is van de opvang. Tijdens een werkbezoek in mei 2007 bij de Canadese opvang bleek dat zij vanwege de veelheid aan problemen en het rondzingerende effect maximaal 35 vrouwen en kinderen per instelling bij elkaar plaatsen.
- 7 Van belang is hier ook de inbreng van specifieke expertise van daderbehandelaars, reclasseringmedewerkers en sociaal-psychiatrisch verpleegkundigen.
- 8 Dossieronderzoek in de opvang zou hier goede dienst kunnen bewijzen en bijdragen aan het documenteren van ervaringen en problemen van kinderen en de (effecten van de) geboden hulp.
- 9 Nelen is uitermate kritisch over de dominantie van evidence based werken. Hij stelt: 'Niet de vraag of iets werkt dient centraal te staan, maar veeleer de vragen wat aan de interventie ten grondslag ligt, hoe de interventie wordt uitgevoerd en waarom een interventie zou kunnen werken, voor wie, en onder welke omstandigheden.' Nelen pleit voor integratie van elementen uit de culturele criminologie in het evaluatieonderzoek.

